

Vanhempien mediataidot ja lapsen yksityisyyden suoja
vanhemmille suunnatussa mediakasvatusmateriaalissa

Pro gradu
Hanna Lääperi
Mediakasvatus
Kasvatustieteiden tiedekunta
2016

Tiivistelmä

Työn nimi: Vanhempien mediataidot ja lapsen yksityisyyden suoja vanhemmille suunnatussa mediakasvatusmateriaalissa

Tekijä: Hanna Lääperi

Koulutusohjelma/oppiaine: Mediakasvatus

Työn laji: Pro gradu –työ X Laudaturtyö__ Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: 63

Vuosi: 2016

Tässä laadullisessa tutkimuksessa käytin sisällönanalyysiä menetelmänä tarkastellessani internetistä löytyvää, vanhemmille suunnattua mediakasvatusmateriaalia. Tutkimukseni tavoitteena oli selvittää sisältäisikö materiaali vanhemmille itselleen ohjeita tai neuvoja siitä, kuinka he voisivat ottaa huomioon lapsen yksityisyyden suojaan liittyviä asioita julkaistessaan lapsesta tietoja ja kuvia internetissä. Tutkimuskysymykseni ovat: 1. Millaisiin mediataitoihin tutkitut materiaalit vanhempia ohjaavat? 2. Miten internetistä löytyvästä vanhemmille suunnatussa mediakasvatusmateriaalissa puhutaan lapsen yksityisyyden suojasta mediassa?

Tutkimuksessani havaitsin, että tutkimuksen teon hetkellä saatavilla olevat oppaat keskittyivät lähinnä sen ohjeistamiseen, miten vanhempien tulisi valvoa ja rajoittaa, tai millä tavalla heidän tulisi tiedostaa jälkikasvunsa mediakäyttöä. Tutkimukseni mukaan oppaiden näkemykset pohjautuvat selkeästi siihen osaan, mistä mediakasvatuksessa nähdään pohjimmiltaan olevan kyse: vanhempien tehtävään suojella lasta median vaikutuksilta.

Pureutuessani lapsen yksityisyyden suojaan liittyviin kysymyksiin, havaitsin, että vanhempien omissa mediataidoissa vaikuttaa olevan puutteita näiltä osin. Aineistosta en löytänyt viitteitä siitä, että oppaissa kehoitettaisiin vanhempia ottamaan huomioon toiminnassaan lapsen yksityisyyden suojaan liittyviä asioita. Kuitenkin syntymättömän, vauvan tai pienen lapsen yksityisyyden suojalla on merkitystä, sillä silloin liikutaan alueella, jolla on internetissä toimittaessa moniulotteisia ja kauaskantoisia vaikutuksia.

Avainsanat: vanhemmat, lapset, mediakasvatus, yksityisyyden suoja, digitaalinen kulttuuri

Sisällysluettelo

Tiivistelmä.....	2
1 Johdanto.....	4
2 Lapsen tietojen ja kuvien julkaiseminen.....	6
2.1 Vanhemmat julkaisijoina.....	6
2.2 Isovanhemmat internetissä.....	7
2.3 Internet on kaikkialla läsnä.....	9
3 Lapsen oikeudet.....	11
3.1 YK:n Lapsen oikeuksien sopimus.....	11
3.2 Lapsen oikeuksien julistus.....	12
3.3 Lapsen itsemääräämisoikeus.....	13
3.4 Lapsen yksityisyyden suoja.....	15
3.5 Vanhempi yksityisyyden alueilla.....	17
3.6 Lasten ja nuorten yksityisyyden suoja digitaalisessa mediassa -kyselyn tuloksia.....	18
4.5 ”Oikeus tulla unohdetuksi”.....	23
4 Digitaaliset käsitteet.....	26
4.1 Digitaalinen jalanjälki.....	26
4.2 Digitaalinen identiteetti.....	27
4.3 Digitaalinen jälki.....	28
4.4 Digitaalinen muisti.....	30
5 Mediakasvatuksen näkökulmat.....	32
5.1 Säatelevä mediakasvatus.....	32
5.2 Mediataidot.....	32
6 Tutkimuksen toteuttaminen.....	35
6.1 Sisällönanalyysi.....	35
6.2 Analyysivaihe ja tutkimuskysymykset.....	35
6.3 Aineisto.....	37
7 Tutkimuksen tulokset.....	39
7.1 Mediakasvatus.fi.....	39
7.2 Vanhempainnetti.....	40
7.3 Kunnolla somessa!.....	42
7.4 Vastuu on meidän.....	44
7.5 Hyvä paha media.....	48
7.6 Noin kymmenen askelta.....	50
8 Pohdinta.....	53
9 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	57
10 Jälkisanat.....	59
Lähteet.....	61

1 Johdanto

Tässä tutkimuksessa pyrin kuvaamaan sitä ilmiötä joka syntyy, kun vanhemmat julkaisevat lastensa kuvia ja tietoja digitaalisessa mediassa. Ilmiössä on kyse internetiin jäävistä digitaalisista jäljistä, jotka muodostuvat lapselle jo siinä vaiheessa kun lapsi ei itse vielä toimi digitaalisessa mediassa, eikä myöskään voi itse vaikuttaa asiaan millään tavalla, ollessaan vielä syntymätön, vauva tai pieni lapsi. Kun vanhempi julkaisee lapsen tietoja ja kuvia internetissä, liikutaan lapsen yksityisyyden suojan alueella. Minua turhauttaa, itsekin vanhempana, ettei tietoa tai järkevää keskustelua lasten yksityisyyden suojan huomioon ottamisesta ole juurikaan saatavilla. Näen, että kyse on myös valinnoista, ja vanhemmuus jos mikä, on ylipäänsä täynnä monenlaisia valintoja, jotka alkavat jo ennen lasten syntymää, ja näillä valinnoilla on usein selkeä jatkumo lapsen tulevaisuutta ajatellen.

Tässä tutkimuksessa tarkastelin sisällönanalyysin keinoin internetistä löytyvää vanhemmille suunnattua mediakasvatusmateriaalia. Materiaalin painopiste on vahvasti lapsissa ja nuorissa, ja heidän mediakasvattamisessaan. Kyse on kuitenkin vanhemmille ja isovanhemmille tärkeistä mediataidoista, joita tulisi nostaa myös mediakasvatuksen tutkimuksen keskiöön. Koen, että pienten lasten, vauvojen ja syntymättömien vanhemmat sekä muut toimijat, jotka ovat lapsen elämässä läsnä, kuten isovanhemmat, eivät tällä hetkellä saa tarvitsemaansa mediakasvatusta, jossa lapsen yksityisyyden suojaan liittyviä kysymyksiä otettaisiin huomioon.

Vanhemman ensisijaiseksi tehtäväksi nähdään kuitenkin lapsen suojeleminen ja lasten suojeleminen taas kuuluu aina kaikkeen kasvatustyöhön, niin myös mediakasvatukseen. Tämän kaltaisesta protektionistisesta lähestymistavasta

seuraa kuitenkin vääjäämättä se, että lapsi käsitetään viattomana ja suojattomana mediakulttuurista irrallisena ilmiönä. Lapsuuden kokemukset, kuten myös itse lapsi, asetetaan vahvan rationaalisen tarkastelun alaiseksi ja näin lapsuus institutionalisoidaan. Lapsuus siis eristetään ja linnoitetaan lainsäädännön, moraalien tai pedagogiikan keinoin. (Kupiainen & Sintonen 2009, 12.) Tämän tutkimuksen pyrkimyksenä ei ole kuitenkaan eristää varhaislapsuutta erilliseksi saarekkeeksi, josta vanhempien tulisi vaieta julkaistessaan materiaalia arkipäivästään digitaalisessa mediassa, vaan tarjota näkökulma lapsen yksityisyyden suojaan liittyviin kysymyksiin ja havahduttaa erilaiset toimijat mediakasvatuksen kentällä reagoimaan vanhempien ja isovanhempien erityiseen tarpeeseen näiltä osin mediakasvatuksessa.

Koen tutkimukseni aiheen tärkeäksi myös siksi, että haluaisin itse olla sellainen vanhempi, jonka jälkikasvu saa itse aikanaan määritellä oman digitaalisen identiteettinsä ja painaa omat jalanjälkensä digitaalisen median alati muuntuviin rihmastoisiin. Vahvan näkemykseni mukaan tyttäreni voivat itse tehdä omat valintansa, niin halutessaan, ja toimia omana itsenään digitaalisessa mediassa tulevaisuudessa.

2 Lapsen tietojen ja kuvien julkaiseminen

2.1 Vanhemmat julkaisijoina

Alku tämän tutkimuksen syntymiselle kumpuaa omasta turhautumisen tunteistani. Olen jo pitkään kokenut hämmennystä nähdessäni vanhempien esittelevän sanoin ja kuvin pieniä lapsiaan tai jopa syntymättömiä, osana omia profiileitaan tai blogeja internetissä. Erilaiset digitaalisen median palvelujen tarjoajat suovat vanhemmille luontevan mahdollisuuden esitellä internetin välityksellä omia arkipäiväisiä tapahtumiaan, joihin omat lapset omalta osaltaan tietysti kuuluvat. Olen tiedustellut tuntemiltani vanhemmilta, miksi he julkaisevat kuvia ja tietoja omasta lapsestaan internetissä, ja kaikissa perusteluissa on lopulta korostunut internetin kätevyys. Vanhemmat ovat kokeneet, että lapsen asioista ja kuulumisista kertominen isovanhemmille tai lapsen muulle lähipiirille, jotka voivat fyysisesti asua kaukana, on kaikista vaivattominta internetin välityksellä. Ymmärrän tämän näkemyksen, ja myös itse pienten lasten kanssa arkea jakavana, näen, että kaikki mikä tuo helpotusta vanhemman omiin käytäntöihin, on aina tervetullutta. Mutta silti koen olevani turhautunut ja koen, että vanhempien perustelut ovat hataria ja lyhytnäköisiä. Tälle turhautumiselleni on löydettävissä useita eri ulottuvuuksia, joihin aion pureutua tämän tutkimuksen keinoin.

Aluksi totean, että ainakin vaikuttaa siltä, etteivät vanhemmat juurikaan kyseenalaista pienen vauvan, lapsen tai syntymättömän tietojen ja kuvien julkaisemista digitaalisessa mediassa. Tämä oletukseni perustuu sille katsannolle, että internet suorastaan pursuaa kuva ja -tietomateriaalia vauvoista, pikkulapsista ja jopa syntymättömistä. Toki ennen materiaalin julkaisemista, vanhemmat ovat voineet käydä tiukkaakin pohdintaa siitä, julkaistako lapsen kuvia ja tietoja, mutta silti voidaan katsoa että julkaisupäätös on, internetistä löytyvän kaiken kattavan materiaalin perusteella, kuitenkin syntynyt puoltamaan julkaisua syystä tai toisesta. Braken mukaan, lasten osalta

nämä julkaisulupa-asiat ovat jääneet vähäiselle tutkimukselle (Brake 2014, 6). Usein tuoreet vanhemmat ovat niin varauksettoman ylpeitä uudesta jälkikasvustaan, että ”kiva” tai ”söpö” kuva lapsesta halutaan julkaista mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, juuri internetin tiedonjakamisen ja -välittämisen vaivattomuuden mahdollistamana.

Brake kertoo Englannissa tehdystä tutkimuksesta, jossa kaksi kolmesta vastasyntyneestä oli kuvattu verkkoon, keskimäärin tunnin sisällä syntymästä ja vain kuusi prosenttia vanhemmista kertoivat etteivät ole koskaan ladanneet lastensa kuvia sosiaalisen median palveluihin (Press Association 2013a; Brake 2014, 6). Kuusi prosenttia vanhemmista, jotka eivät ole koskaan julkaisseet lastensa kuvia, kuulostaa hämmästyttävän pieneltä osuudelta ja on harmillista, ettei vastaavaa tutkimusta ainakaan omien tietojeni mukaan löydy, tämän tutkimuksen teon hetkellä, vastaavasta kotimaisesta tilanteesta. Englannin tilanne antaa kuitenkin merkkejä siitä, että kyse on kansainvälisesti tunnistetusta ilmiöstä.

2.2 Isovanhemmat internetissä

Osa tästä pienen lapsen tai vauvan kuvia ja tietoja sisältävästä materiaalista on vanhempien itsensä julkaisemaa, mutta, olen huomionut, että enenevässä määrin myös muut toimijat eli tässä tapauksessa lapsen isovanhemmat julkaisevat lapsenlapsistaan kuvia ja tietoja digitaalisessa mediassa osana omia sosiaalisen median profiileitaan. Tilastokeskuksen julkaisemasta Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö 2015 -tilastosta käy ilmi, että ikäryhmissä 45-54-vuotiaat ja 55-65-vuotiaat, ilmoittivat käyttäneensä internetiä viimeisen kolmen kuukauden aikana lähes kaikki, eli 97 prosenttia ikäryhmästä 45-54-vuotiaat ja 90 prosenttia 55-65-vuotiaista. Seuraavassa ikäryhmässä 65-74-vuotiaista 69 prosenttia väestöstä ilmoitti käyttäneensä internetiä viimeisen kolmen kuukauden aikana. Tilaston raportissa todetaankin, että internetin käyttäjien osuus koko ikäryhmästä, eli 16-89-vuotiaista on 87 prosenttia ja ikäryhmissä 16-24-vuotiaat sekä 25-34-vuotiaat henkilöt ovat jo 100 prosentin

käyttäjryhmää, joten internetin aktiivisten käyttäjien osuus voi kasvaa enää vanhimmissa ikäryhmissä. (Tilastokeskus 2015, 1-2.)

Tuloksia kuvaavan tekstin mukaan tilastosta on nähtävissä, että vanhimpien ikäryhmien netinkäyttö alkaa olla kuitenkin jokapäiväistä, sillä ikäryhmässä 75-89-vuotiaat, jotka olivat ottaneet internetin käyttöönsä, peräti 43 prosenttia ilmoitti käyttävänsä nettiä päivittäin (emt. 2015, 7-8). Mitä internetin palveluja sitten tämän tilaston mukaan iäkkäiden ikäryhmissä hyödynnetään? Tekstissä määritellään yleisesti, että yhteisöpalveluiden suosio vain kasvaa suomalaisten keskuudessa. Käytetyimpien yhteisöpalveluiden kärkisijoilla tilaston mukaan keikkuvat: ykkösenä sähköposti 81 prosentilla, kakkospaikalla pankkiasiointi 80 prosentilla ja kolmantena verkkolehtien tai televisiokanavien uutissivujen lukeminen 78 prosentilla koko tutkitusta ikäryhmästä eli 16-89-vuotiaista. (Tilastokeskus 2015, 8-9.) Listalle ei ole merkitty lainkaan sellaista nimekettä, joka viittaisi sosiaalisen median palvelujen tarjoajiin, kuten vaikkapa Facebookiin. Tilaston tekstiosuudessa puhutaan nuorten omaksuneen nopeasti WhatsApp'n kaltaisia pikaviestinpalveluita, mutta muita yhteisöpalveluita ei mainita tekstissä eikä niitä esiinny Yleisimmät Internetin käyttötarkoitukset -taulukon tilastolistauksessa. Tämä seikka on mielenkiintoinen, itse en esimerkiksi pidä pankkiasiointia internetissä yhteisöpalveluna, vaan haluan hoitaa mielummin raha-asiani tarkasti varmennettujen ja yksityisten pankkipalveluiden suojissa. Mistä tämä puutos listalla sitten lienee johtuukaan, on silti harmillista ettei tilastosta selviä sosiaalisen median palvelun tarjoajien käyttäjien osuutta internetin käytetyimpien yhteisöpalveluiden listalla. Se kuitenkin selviää, että viimeisen kolmen kuukauden aikana yhteisöpalvelua seuranneiden käyttäjien osuus ikäryhmissä 45-54-vuotiaista oli 51 prosenttia, 55-64-vuotiaista 35 prosenttia ja 65-74-vuotiaista 19 prosenttia väestöstä. Kaikissa näissä ikäryhmissä on tapahtunut myös muutaman prosenttiyksikön verran kasvua vuoteen 2014 nähden. (Tilastokeskus 2015, 8.) Eli tilasto tukee osaltaan sitä, mitä aavistelinkin: isovanhemmat käyttävät enenevässä määrin internetiä ja sen yhteisöpalveluita, mikäli oletetaan niiden tarkoittavan myös sosiaalista mediaa (vaikkei sitä suoranaisesti tilastossa mainitakaan). Eli voin olettaa, että isovanhempien toimiessa entistä aktiivisemmin digitaalisessa

mediassa, he voivat suuremmalla todennäköisyydellä myös julkaista osana omaa sosiaalisen median profiiliaan tietoja ja kuvia pienistä lapsenlapsistaan. Näen, että isovanhemmat ovat myös tärkeä osa niin lapsen elämää, kuin mediakasvatuksessa huomioimista. Hakkarainen, Hyvönen, Luksua ja Leinonen huomauttavat artikkelissaan Ikääntyneet mukaan mediakasvatukseen, että ikääntyneillä henkilöillä on heikko tai kokonaan puuttuva osallisuus 2000-luvun suomalaisen mediakasvatuksen kentällä. He näkevät mediakasvatuksen keskittävän kaikki voimavarat ainoastaan lasten ja nuorten kasvattamiseen, jolloin väistämättä ikääntyneet jäävät keskiön ulkopuolelle, pimentoon. (Hakkarainen ym. 2009, 44.) Kartoittaessaan 2000-luvun suomalaisia mediakasvatuksesta kirjoitettuja julkaisuja, he havaitsivat että niihin sisältyneet ikääntyneiden toimijaroolit olivat varsin suppeita ja monitieteiseksi ymmärretty mediakasvatus liian kapeaa, suhteessa ikääntyneisiin. (emt. 2009, 49).

2.3 Internet on kaikkialla läsnä

Kertominen on ikaikainen tapa välittää tietoa ja kokemuksia. Ei siis mielestäni ole lainkaan ihmeellistä, että internetistä on muodostunut niin valovoimainen ja kaikkialle levinnyt kerrontaväline. Viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana, internetiin yhdistetyt tietokoneet ovat tulleet luonnolliseksi osaksi, joskus jopa selkärangaksi, sille miten ihmiset joka puolella maapalloa, suunnittelevat ja toteuttavat niin työtä kuin vapaa-aikaansakin jokapäiväisessä elämässään. Netissä eletty elämä ja sen kaupallinen hyödyntäminen etsii yhä uudelleen muotoaan, ja osin juuri siitä syystä ettei teknologian kehitys koskaan pysähdy paikalleen. Kyse on kaikkialla läsnä olevasta (ubiquitous) internetistä, jonka luonteenpiirteinä on mobiilius, alustastaan riippumattomuus ja yhteentoimivuus. Kaikkialla läsnä oleva internet on monia puolia sisältävä monitahoinen ilmiö. (Lomborg & Bechmann 2014,1.)

Yksi mainituista tahoista on internet lienee parhaimmillaan eli viihdyttävänä paikkana, jossa voi tulla nähdyksi ja kuulluksi lukemattomilla eri tavoilla. Kaikilla

meillä ihmisillä tuntuu olevan tarve tulla huomatuksi ja tapoja tulla esiin internetin välityksellä on nykypäivänä lukuisia. Natalie Fentonin (2012, 126) mukaan, ei ole epäilystäkään etteikö digitaalinen itse-ilmaisu (self-communication) olisi tullut osaksi monien ihmisten päivittäisiä rituaaleja. Arkipäivien kulku sekä monenlaiset aktiviteetit elämässämme ovat ilmaistavissa esimerkiksi sosiaalisen median välityksellä. Kun julkaisemme kuviamme vaikkapa Flickrissä, keskustelemme uusimmasta elokuvasta Facebookissa, tai herättelemme seuraajiamme lyhyellä informaatiopätkällä Twitterissä, meille tulee tunne osallisuudesta ja siitä että olemme osa jotakin laajempaa kokonaisuutta. Fenton jatkaa, että selkeästi tiedonvälitys ei ole milloinkaan pelkkä teko vaan siinä usein sekoittuvat viestinnälliset tavoitteet ja tiedonvälityksen vaatimukset. Sosiaalisessa verkostoitumisessa, tarve tulla linkitetyksi, tunne yhteydenpidosta ja tuntemus siitä että hallitset kanssakäymisen eri muotoja sekä itse-ilmaisun tarkoitusperiä ja ennen kaikkea luovaa itsensä esittämistä, ovatkin saaneet kiisteltyjä mutta tärkeitä merkityksiä näistä aiheista kirjoittavien keskuudessa.

Erilaiset profiilit, joita käyttäjä voi luoda sosiaalisen median palveluissa, tai henkilökohtaiset blogit ovat kuitenkin vain pieni osa sitä jokapäiväistä kirjoa, jonka runsaus tuo väistämättä eteemme valintoja. Valintoja, joita on tehtävä niin itsestämme kuin toisistakin julkaistavan materiaalin suhteen. Jeff Jarvis näkee, että myös yksityinen ja julkinen ovat valintoja joita teemme: paljastaako itsestään jotain vai ei, jakaako itsestään jotain vai jättääkö jakamatta tai liittykö johonkin mukaan vai jättäytykö ulkopuolelle. Kaikissa valinnoissa on kuitenkin hyöty- ja haittanäkökulmia ja etsimme alati tasapainoa näiden valintojen välillä. Kuitenkin nykypäivänä, Jarvis jatkaa, teknologia on tuonut eteemme uudenlaisia valintoja ja riskejä, mutta myös mahdollisuuksia. Silti aina kun vain on mahdollista, haluamme tehdä nämä valinnat itse, eivätkä esimerkiksi yritykset tai valtiot saisi tehdä niitä meidän puolestamme. (Jarvis 2011, 5.)

Mutta ajatellaanpa tilannetta, jossa et voisi lainkaan itse tehdä sitä valintaa oletko julkaiseva internetissä tietoja ja kuvia itsestäsi vai et, vaan asialla ovatkin joko omat vanhempasi tai isovanhempasi. Tämä on valitettavaa arkipäivää

useimmille länsimaissa kasvaville ja kehittyville vauvoille, pikkulapsille tai vielä syntymättömille. Brake (2014, 6) huomauttaakin, että monet lapsista kasvavat tällä hetkellä maailmassa, jossa vanhemmat dokumentoivat alati heidän elämänsä ilman minkäänlaista kontrollia ja sen tuloksena verkosta voi löytyä häpeää aiheuttavaa tai kiusallista materiaalia tulevaisuutta ajatellen. Itse näen keskustelun usein kiertyvän julkaisulupa-asioiden ympärille, eli siihen, minkä ikäinen lapsi voi itse päättää ja antaa julkaisuluvan itseään koskevaa materiaalia varten. Tähän ei ole olemassa mitään yksiselitteistä vastausta, eli keskustelua voidaan käydä useasta erilaisesta näkökulmasta käsin. Oman sektorinsa tähän keskusteluun muodostavat tietysti lapsen erityyppisiin laillisiin oikeuksiin liittyen, YK:n ja valtion tasolla, mutta tarkoitukseni ei ole sukeltaa laajoihin lain sisältämiin kiemuroihin tässä tutkimuksessa, sillä koen että sen kaltainen tutkimus ansaitsisi aivan oman tutkimuksensa sekä myös lakiohjeisiin perehtyneen tutkimuksen tekijänsä.

Julkisen sanan neuvosto (JSN) on tiedotusvälineiden, kustantajien ja toimittajien perustama elin, jonka tehtävänä on tulkita hyvää journalistista tapaa ja puolustaa sanan- ja julkaisemisen vapautta. Se ei ole kuitenkaan tuomioistuin eikä se käytä julkista valtaa, mutta JSN:n päätöksiä seurataan silti tarkoin. Julkisen sanan neuvoston määritelmän mukaan yli 15-vuotiaat omaavat oikeuden saada tietoja itseään koskevista asioista. Terveystieteiden puolelta löytyvän näkemyksen mukaan, lakimies Merike Helander huomauttaa, että Suomessa on katsottu 12-vuotta täyttäneen lapsen olevan pystyvä muodostamaan oman mielipiteensä häneen liittyvien toimenpiteiden suorittamisesta. (Lapsiasiavaltuutettu 2014, 5.) YK:n Lapsen oikeuksien sopimus -tasolla liikuttaessa katsotaan, että kaikki alle 18-vuotiaat ovat lapsia. Lapsen oikeuksien sopimus on se perusta, jolla olemme valtiotasolla velvoitettuja toimimaan.

3 Lapsen oikeudet

3.1 YK:n Lapsen oikeuksien sopimus

Yhdistyneet Kansakunnat (YK) on määritellyt yleissopimuksen lapsen oikeuksista ja se toimii lapsen oikeuksien perustana. Yleissopimus on hyväksytty vuonna 1989 YK:n yleiskokouksessa ja Suomi on laillistanut sopimuksen vuonna 1991 (SopS 59 ja 60/1991).

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus on kansainvälinen ihmisoikeussopimus ja sopimusvaltioiden katsotaan olevan velvoitettuja kunnioittamaan ja noudattamaan siinä taattuja lapsen oikeuksia. Sopimusvaltioilla on myös velvoite saattaa kansallinen lainsäädäntö vastaamaan niitä oikeuksia jotka ovat vahvistettuja sopimuksessa. Yleissopimuksessa kaikki alle 18-vuotiaat ovat lapsia. YK:n lapsen oikeuksien komitea valvoo sopimuksen toteutumista ja sopimusvaltiot toimittavat komitealle määräajoin raportin siitä kuinka kyseisessä valtiossa lasten oikeudet ovat toteutuneet sekä siitä millaisessa tilassa lasten hyvinvointi on. Näiden raportointien perusteella YK:n Lapsen oikeuksien komitea antaa päätelmänsä ja suosituksensa siitä, kuinka lapsen oikeuksia voidaan edistää kyseisessä sopimusvaltiossa. Lapsen oikeuksien komitea julkaisee myös yleiskommentteja jotka ohjaavat lapsen oikeuksien sopimuksen tulkintaa ja täytäntöönpanoa ja ne voivat käsitellä tiettyä sopimuksen artiklaa tai teemaa. Vuoteen 2016 mennessä lapsen oikeuksien komitea on julkaissut yhteensä 18 yleiskommenttia. ([http://lapsiasia.fi/lapsen-oikeudet/.](http://lapsiasia.fi/lapsen-oikeudet/))

3.2 Lapsen oikeuksien julistus

YK:n lapsen oikeuksien sopimusta edelsi Lapsen oikeuksien julistus, joka hyväksyttiin 20.11.1959. Tämä Lapsen oikeuksien julistus on kuitenkin hyvin yleisluontoinen, eikä se sido valtioita oikeudellisesti. Julistus sisältää kymmenen

periaatetta, jotka sisältyvät myös Lapsen oikeuksien sopimukseen.

Aluksi julistuksen johdannossa luonnehditaan näin:

”(...) kun lapsi ruumiillisen ja henkisen kypsyttömyytensä tähden tarvitsee sekä ennen syntymäänsä että syntymänsä jälkeen erityistä turvaa ja huolenpitoa, siihen kuuluva lakisääteinen suojelu mukaan luettuna,”

” kun erityisen suojelun tarve on todettu lapsen oikeuksia koskevassa Geneven julistuksessa vuonna 1924 ja tunnustettu Ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa sekä YK:n erityisjärjestöjen perussäännöissä ja lasten hyvinvointia edistävien kansainvälisten järjestöjen säännöissä, ja ”

” niin yleiskokous antaa sen vuoksi tämän lapsen oikeuksien julistuksen siinä tarkoituksessa, että hänellä olisi onnellinen lapsuus ja että hän voisi omaksi ja yhteiskunnan parhaaksi nauttia tässä julistuksessa määritellyjä oikeuksia ja vapauksia ja vetoaa lasten vanhempiin, miehiin ja naisiin yksilöinä, vapaaehtoisin järjestöihin, paikallisiin viranomaisiin ja maiden hallituksiin, jotta ne tunnustaisivat nämä oikeudet ja pyrkisivät turvaamaan niiden kunnioittamisen lainsäädännöllisten ja muiden toimenpiteiden kautta sen periaatteiden mukaisesti”. (<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/lapsen-oikeuksien-julistus/>)

3.3 Lapsen itsemääräämisoikeus

Itsemääräämisoikeus on perus- ja ihmisoikeus, joka kuuluu jokaiselle. Sitä voidaan rajoittaa vain siinä tapauksessa mikäli rajoittaminen perustuu lakiin. Kyse on henkilökohtaisesta vapaudesta, johon kuuluu sekä psyykinen että fyysinen koskemattomuus ja yksityisyyden suoja. Näin linjaa lakimies Merike Helander Lapsiasiavaltuutettu-julkaisussa. Helander jatkaa, että itsemääräämisoikeuden käyttö edellyttää kompetenssia, eli sitä, että henkilöllä on kykyä tehdä itsenäisesti päätöksiä saatavilla olevan informaation perusteella ja kykyä ymmärtää päätöstensä seuraukset. Itsemääräämisoikeudessa on siis

kyse tietoisesta suostumuksesta tai kieltäytymisestä. Vanhemmalla on velvollisuus huomioida lapsen mielipide tehdessään lasta koskevia päätöksiä. (Lapsiasiavaltuutettu 2014, 7.)

Mielestäni kuitenkin julkaisulupaa ylipäänsä mietittäessä keskitytään toisenlaiseen ongelmaan, kuin mitä esimerkiksi tämän tutkimuksen kannalta näen olennaisena. Eli varsinainen pulmakohta on toisaalla. Pieni lapsi voi antaa aivan hyvin suostumuksensa hänestä otetun ”kivan” kuvan julkaisuun, mikäli vanhemmat kysyvät hänen mielipidettään asiasta, mutta nähdäkseni häneltä puuttuu kuitenkin itsemääräämisoikeuteen olennaisena osana kuuluva kompetenssi, eli hän ei ymmärrä päätöstensä seurauksia. Tässä asetelmassa siis voidaan katsoa, että vanhemmat ottavat lapsen mielipiteen huomioon tehdessään julkaisupäätöksen lapsen puolesta. YK:n Lapsen oikeuksien perussopimuksessa määritellään lapsen osallisuus (12 artikla) seuraavasti: ”Lapsella on oikeus ilmaista näkemyksensä itseään koskevissa asioissa ja saada ne huomioiduksi ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti”. Osallisuuden tasot Helander määrittelee näin:

- lasta informoidaan- huoltaja päättää
- lapsi ilmaisee näkemyksensä - huoltaja päättää
- lapsi vaikuttaa päätöksen - lapsi ja huoltaja päättävät yhdessä
- lapsi päättää itsenäisesti

(Lapsiasiavaltuutettu 2014, 10.)

Näkemykseni mukaan, ei kuitenkaan voida katsoa, että syntymättömillä, vauvoilla tai aivan pienillä lapsilla näitä mainittuja lapsen osallisuuden tasoja voidaan katsoa toteutuvan. Heiltä ei voi kysyä lupaa heistä otettujen kuvien ja tietojen julkaisuun, yksinkertaisesti siitä syystä etteivät he vielä kommunikoi tai he eivät ole vielä edes syntyneet. Eli julkaisemispäätös jää yksinomaan lapsen vanhemman vastuulle.

Mutta ymmärtävätkö vanhemmatkaan julkaisupäätöstensä seurauksia lapsen tietojen ja kuvien osalta? Uskallan väittää, että useimmat meistä arkipäiväisistä netintallaajista emme lainkaan ymmärrä sitä kaikkea, mitä ylipäänsä

internetissä tietoja ja kuvia julkaisevalla voi olla edessään. Eivätkä vanhemmat tai isovanhemmat ole tässä suhteessa mikään poikkeustapaus. Ainoastaan se, minkä näen erilaisena verrattuna ”tavalliseen” käyttäjään, on vanhemman tai isovanhemman toisesta henkilöstä, tässä tapauksessa pienestä lapsesta julkaisema materiaali. Eli, julkaistessaan lapsen, vauvan tai syntymättömän kuvia ja tietoja internetissä vanhemmat tai isovanhemmat liikkuvat nähdäkseni lapsen yksityisyyden suojan rajapinnoilla.

3.4 Lapsen yksityisyyden suoja

Suomen mittakaavassa tuoreinta tutkimusta lapsen yksityisyyden suojasta digitaalisessa mediassa on tehty Lastensuojelun Keskusliiton julkaisemassa selvityksessä (2016) jonka raportin esipuheessa toiminnanjohtaja Hanna Heinonen linjaa, että sosiaalisen median yleistymisen myötä on syntynyt tarve saada lisää tietoa, löytää perusteluja sekä selkeyttää ohjeistuksia, jotta lapseen liittyvien tietojen julkaisemista voitaisiin arvioida nimenomaan lapsen edun näkökulmasta. Heinonen jatkaa, että hankalia tilanteita voi aiheuttaa digitaalinen identiteetti, joka voi muodostua lapselle ilman että hän itse pääsee vaikuttamaan sen muodostumiseen millään tavalla. Hän näkee, että lapsen kannalta ikävimpiä ovat kuitenkin ristiriitatilanteet, joissa vanhemmat syystä tai toisesta päätyvät julkaisemaan lapsistaan yksityis- tai arkaluontoista materiaalia digitaalisessa mediassa. (Lastensuojelun Keskusliito 2016, 5.) Kiinnitän heti huomioni Heinosen näkemykseen, jossa hän kuvaa ikävimmäksi sitä tilannetta, jossa vanhempi ”päätyy” julkaisemaan lapsistaan yksityistä ja arkaluontoista materiaalia, käyttääkseen sitä välikappaleena esimerkiksi huoltajuuskiistassa. Lastensuojelun Keskusliiton teettämässä selvityksessä moinen linjaus on toki ymmärrettävä, ja lasten kannalta varmasti yksi ikävimmistä tilanteista, mutta ”tavallisen” perhearjen näkökulmasta tarkasteltuna kuvatus kaltainen kriisitilanne edustaa jo mielestäni ääri-ilmiötä. Itse koen, että lapsista julkaistaan yksityisluontoista materiaalia paljon arkisemmissa tilanteissa. Vanhemmilla ja muilla toimijoilla kuten, isovanhemmilla on varmasti monia erilaisia syitä

julkaista lapsen tietoja ja kuvia internetissä ilman kuvatun kaltaisia kriisitilanteitakin.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto kiteyttää YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksesta seuraavasti: kaikki lapset ovat tasa-arvoisia ja aikuisten on tehtävä sellaisia päätöksiä, jotka suojelevat lasta. Muiden etujen edelle menevät aina lasten etu ja oikeudet. Lasten edut on aina ensisijaisesti otettava huomioon kun säädetään lakeja, asetetaan viranomaisnormeja tai tehdään hallintopäätöksiä. Myös tuomioistuinten ratkaisuissa lasten etu ajaa muiden etujen edelle. Perussopimuksen mukaisesti katsotaan että ensisijaisesti lapsilla on oikeus huolenpitoon. Lapsilla on myös oikeus leikkiin ja hyvään elämään sekä heillä on oikeus käydä koulua. Lisäksi lapsilla on oikeus ilmaista oma mielipiteensä ja mikä tärkeintä heillä on oikeus yksityisyyteen. Yksityisyyttä määrittelee Lapsen oikeuksien sopimuksen 16. artikla, jonka mukaan lapsella katsotaan olevan oikeus yksityisyyteen. Artiklassa määritellään että ”lapsen yksityisyyteen, perheeseen, kotiin tai kirjeenvaihtoon ei saa puuttua mielivaltaisesti tai laittomasti eikä hänen kunniaansa tai mainettansa saa laittomasti halventaa”. Tämän lisäksi kohdassa kaksi määritellään, että ”lapsella on oikeus lain suojaan tällaiselta puuttumiselta ja halventamiselta”. ([http://www.mll.fi/mll/lastenoikeudet/yk-n-lapsen-oikeuksien-yleissopi/.](http://www.mll.fi/mll/lastenoikeudet/yk-n-lapsen-oikeuksien-yleissopi/))

Meillä kaikilla on oikeus yksityisyyteen, eivätkä lapset suinkaan ole mikään poikkeus tähän sääntöön. Lainsäädäntö ei kuitenkaan ole täysin yksiselitteinen määritellesään yksityisyyden käsitettä ja sitä on myös käytännössä lähes mahdotonta määritellä. Joitakin reunaehtoja yksityisyydelle voidaan kuitenkin katsoa muodostuvan, eli sen voidaan katsoa pitävän sisällään ainakin itseään koskevan tiedon kontrolloinnin, arvokkuuden tunteen säilyttämisen, fyysisen ja psyykkisen koskemattomuuden sekä mahdollisuudet torjua sivullisten tunkeutuminen omaan elämään. Lastensuojelun keskusliiton selvityksessä yksityisyyden suojan nähdään omaavan vastakkaisen ulottuvuuden myös, toisen kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa sekä Suomen perustuslaissa turvatun oikeuden, eli sananvapauden kanssa. Sananvapauteen kuuluu oikeus levittää ja vastaanottaa tietoja, kommikoida toisten kanssa sekä ilmaista

itseään. Selvityksessä todetaan, että lapsen yksityisyyden suojassa digitaalisessa mediassa onkin kyse "lapsen yksityiselämän suojan ja toisaalta muiden ihmisten sananvapauden toteutumisesta sekä näiden oikeuksien yhteensovittamisesta". (Lastensuojelun keskusliiton selvitys 2015, 11.)

3.5 Vanhempi yksityisyyden alueilla

Arkipäiväisissä tilanteissa vanhemmille omista lapsista puhuminen on aina mieluista ja toisten vanhempien kanssa tulee keskusteltua joskus hyvinkin avoimesti. Toisinaan keskustelut voivat sisältää myös kertomuksia lapsille tapahtuneista hauskoista sattumuksista tai vanhempia erityisesti huvittavia lapsen sanontoja. Keskusteluissa voidaan käydä läpi myös huolenaiheita, jotka liittyvät lapsen käyttäytymiseen tai kehitykseen. Tämän ulottuvuuden vanhemmuuden keskustelukulttuuriin tunnistavat varmasti monet meistä ja mikäli näitä vanhempien toisilleen jakamia puheenvuoroja tarkastellaan vertaistuen näkökulmasta, voidaan lienee kiistatta todeta, että niiden merkitys on korvaamaton.

Mutta itse näen silti, että lapsen yksityisluontoisimmat asiat kannattaa jättää perheen sisäisiksi, vaikkakin olen joskus itse havainnut että vanhempien voi olla vaikea havaita omaa käytöstään puhuessaan oman lapsensa yksityisistä asioista. Tämä voi osaltaan selittyä myös jokaisen perheen erilaisella keskustelukulttuurilla, mutta mielestäni tässä suhteessa merkitystä on myös sillä seikalla, onko lapsi itse läsnä silloin kun hänestä kerrotaan yksityisluontoisia asioita. Pieni lapsi ei ole esine tai ulkopuolinen olio, joten me aikuiset emme vain voi sivuuttaa lapsen yksityisyyttä.

Lapsen yksityisluontoisista asioista kertominen hänen "selkänsä takana" ei millään tavalla myöskään kohenna vanhemman ja lapsen välistä, kaiken kasvatuksen perustana toimivaa luottamuksen rakentamista. Tämänkaltaisen tilanteen voidaan katsoa muodostuvan silloin, kun vanhempi julkaisee lapsestaan kuvia tai kertoo hänestä yksityisluontoisia tietoja digitaalisessa

mediassa. Erityisen ongelmallista luottamuksen rakentumisen näkökulmasta tarkasteltuna on myös se, että lapsi voi myöhemmin saada tietoonsa vanhemman kertoneen hänestä yksityisluontoisia asioita silloin, kun lapsi ei ole ollut itse paikalla. Vanhempi on voinut julkaista, esimerkiksi lähipiirille jaettavaksi tarkoitettuja vauvakuvia, jotka kuitenkin ovat kaikkien internetin käyttäjien ulottuvilla ja tunnistettavissa. Ajan kiiruhtaessa eteenpäin, Brake näkee että, meillä on luultavasti luvassa aikakausi, jossa hakukoneiden tarjoamat vaihtoehdot esimerkiksi kuvien tunnistukseen ovat paljon tarkempia. Merkkejä tästä on jo nyt ja Brake näkee osaltaan tämän olevan käänne kohti parempaa visuaalista muistia. Aiemmin itsestään ottamansa valokuvan digitaalisessa mediassa julkaissut henkilö pystyttiin todentamaan kuvan ottajaksi vain mikäli tieto oli merkitty valokuvan yhteyteen. Nyt, vaikkapa Facebook tai Google+ on varustettu ominaisuudella, jossa vuosiakin sitten otetusta kuvasta pystytään arvioimaan kuvassa esiintyvä henkilö tai henkilöt kasvotunnistusmenetelmällä, joka perustuu algoritmeihin.

Myös älypuhelimilla otetut valokuvat sisältävät monenlaisia tietoja, jotka tallentuvat paikannusjärjestelmien avulla kuvan ottamisen yhteyteen ja siirtyvät myös kuvan mukana digitaaliseen mediaan ladatessamme kuvan palveluun. Kun kuvien tunnistamiseen tarkoitettu teknologia kehittyy, voi olla myös mahdollista lisätä tietoja jälkikäteen kuvan yhteyteen. Brake jatkaa, että nyt voimme ajatella vain julkaisevamme kuvia mutta emme todella tiedä minkälaista tietoa niiden pohjalta kerätään tulevaisuudessa, tällä hetkellä tiedämme vain sen, että tämän tiedon keräämiseen tarvittavaa teknologiaa kehitetään jatkuvasti eteenpäin. Näin pienten, halpojen ja sopivasti käytettävissä olevien tiedonkeruulaitteiden vakaa kasvu tuo maailmasta esiin yhä enemmän digitaalista aineistoa ja näin ollen se tuo epäsuorasti myös isompia alueita elämästämme esiin. Brake näkee, että tämänkaltainen suuntaus on hyvä niille jotka toivovat tulevaisuudelta avoimen tiedonvälityksen lävistämää maailmaa mutta herättelee myös lukijaa kysymään, tapahtuuko tämä vain kaupallisuuden ehdoilla ja kuinka käy niille, jotka haluavat edelleen pysytellä hienovaraisina yksityisyytensä varjelijoina. (Brake 2014, 108.)

3.6 Lasten ja nuorten yksityisyyden suoja digitaalisessa mediassa -kyselyn tuloksia

Lastensuojelun Keskusliitto (2016) on toteuttanut selvityksen lasten ja nuorten yksityisyyden suojasta digitaalisessa mediassa. Se sisältää varsinaisen selvityksen lisäksi lapsille ja nuorille vuoden 2015 lopulla toteutetun internet-kyselyn tuloksia. Internetissä kyselyyn vastanneita oli yhteensä 871 ja ikäryhmäksi oli määritelty 13-17-vuotiaat. Eniten vastauksia antoivat ikäluokista 13-vuotiaat ja 17-vuotiaat ja vastaajista hieman yli 70 prosenttia oli tyttöjä. Kyselyssä kartoitettiin nuorten ajatuksia kuvien ja tietojen jakamisesta sosiaalisessa mediassa sekä heidän omaa toimintaansa siellä. Vastausvaihtoehtoja kyselyssä olivat erilaiset väittämät sekä avoimet kysymykset, joiden vastauksia on raportissa peilattu esitettyjen väittämien vastauksiin.

Suurin osa, eli melkein 85 prosenttia, kyselyyn vastanneista oli julkaissut itsestään kuvia tai tietoja sosiaalisessa mediassa ja yhtä suuri osa vastasi, että myös joku toinen oli julkaissut sellaista materiaalia heistä, josta henkilö voitiin tunnistaa. Neljäkymmentä prosenttia kyselyyn vastaajista oli huolissaan siitä, millaista materiaalia heistä voisi laittaa julkisuuteen eli yli puolta vastaajien joukosta tämä ei vaikuttanut haittaavan lainkaan. Vastaajista 70 prosenttia ajatteli myös etteivät lapset ja nuoret yleisesti ottaen tiedä tarpeeksi hyvin miten toimitaan sosiaalisessa mediassa, joten he voivat loukata toisiaan tahtomattaan. Tämän lisäksi 25 prosenttia vastaajista arvioivat, ettei omiin kavereihin ole välttämättä luottaminen, kun kyse on materiaalin julkaisemisesta ilman lupaa sosiaalisessa mediassa.

Kyselyn tuloksista kävi myös ilmi etteivät lapset ja nuoret olleet lainkaan vakuuttuneita omien vanhempiensa taidoista sosiaalisessa mediassa. Alle puolet vastaajista arvioi, vanhempien ymmärtävän tarpeeksi hyvin miten sosiaalisessa mediassa toimitaan, eivätkä näin aiheuttaisi lapsille ja nuorille haittaa. Mutta loput vastaajista eivät taas uskoneet vanhempiensa edes tietävän millaisista asioista lapset ja nuoret keskustelevat sosiaalisessa mediassa.

Vastaajien omista vanhemmista osa ei käyttänyt ollenkaan sosiaalista mediaa ja niistä vastaajista, jotka ilmoittivat vanhempiansa käyttävän, vanhemmat olivat julkaisseet myös materiaalia lapsesta tai nuoresta, jonka sisällöstä katsottiin koituneen haittaa. Vastaajista vain 13 prosenttia arvioi omat vanhempansa niin taitaviksi sosiaalisen median käyttäjiksi, etteivät he toimisi lasta tai nuorta kohtaan haitallisella tavalla ja melkein 60 prosenttia vastaajista arvioi että vanhemmat julkaisevat ymmärtämättömyyttään lapsista ja nuorista kuvia ja tietoja sosiaalisessa mediassa vastoin heidän omaa tahtoaan.

Kyselyssä haluttiin myös selvittää sitä, onko nuorille aiheutunut haittaa sosiaalisessa mediassa julkaistusta materiaalista ja alle 10 prosenttia vastasi että materiaalista oli aiheutunut heille jälkeinpäin haittaa. Haittaa oli aiheutunut sekä itse laittamien että toisen henkilön julkaiseman materiaalin takia. Yleisimmiksi haittapuoliksi vastaajat nimesivät kiusaamisen, nolostumisen ja ulkonäön arvostelun sekä kuvien väärinkäytön, esimerkiksi feikki-profiilien muodossa. Avoimessa kysymyksessä joka liittyi toisen henkilön lapsesta ja nuoresta julkaiseman materiaalin koettuihin haittoihin, vastaajat toivat esiin että julkaistu materiaali aiheutti usein nolouden ja häpeän tunteita. Eli materiaalin, joka ei varsinaisesti liittynyt kiusaamiseen tai muuhun ikävään, julkaiseminen muiden toimesta aiheutti lapsessa ja nuoressa ikäviä tunteita. Vastauksista oli myös nähtävissä, että toisten julkaisema materiaali itsestä koettiin voimakkaammin häpeää aiheuttavaksi kuin itse itsestään julkaistu. Negatiivisia vaikutuksia nähtiin myös itsetuntoon. Myös pieni osa mainitsi joutuneensa seksuaalisen ahdistelun kohteeksi tai hankaluuksiin vanhempiansa kanssa. Vaikka vain muutamalla, noin 10 prosentilla nuorista oli huonoja kokemuksia sosiaalisen median käytöstä, moni kuitenkin mainitsi tietävänsä jonkun joka oli joutunut kärsimään sosiaalisen median ikävästä puolesta.

Kyselyssä tiedusteltiin myös pitäisikö lapselta ja nuorelta kysyä lupa mikäli hänestä julkaistaan internetissä materiaalia, ja noin 60 prosenttia ilmoitti, että lupa pitäisi kysyä aina. Noin 40 prosenttia vastaajista olivat sitä mieltä että lupaa pitäisi kysyä tilanteesta riippuen ja vain 3 prosenttia ilmoitti, ettei lupaa tarvitse kysyä koskaan. Nuoret pitivätkin todella tärkeänä sitä, että lupa

kysytään mikäli joku aikoo julkaista materiaalia heistä sosiaalisessa mediassa. Vastaajat myös edellyttivät että luvan kysyy ihan jokainen, esimerkiksi nuoren ystävät, vanhemmat tai vaikkapa harrasteryhmät. Tärkeimpänä perusteluna nähtiin ajatus, jonka mukaan kaikilla on oikeus päättää itse omista asioistaan ja että lapsella ja nuorella on oikeus itse päättää mitä hänestä julkaistaan sosiaalisessa mediassa. Toiseksi eniten lapset ja nuoret perustelivat luvan pyytämistä sillä, että toisesta julkaistu materiaali voi johtaa kiusaamiseen, tai muihin noloina pidettyihin tilanteisiin. Kolmantena perusteluna lapset ja nuoret nostivat esiin pitkän aikavälin vaikutukset, eli sen että henkilöstä internetissä julkaistu materiaali voi säilyä siellä pitkään. Osan vastaajista pohdinnoissa mainittiin työnhakuun tai työpaikan saamiseen liittyvät seuraukset tulevaisuudessa.

Vastauksista oli myös selkeästi nähtävissä, että lapset ja nuoret ymmärtävät internetin ulottuvuuden nopeana tiedon levittäjänä ja sen kuinka laajalle käyttäjäkunnalle tieto voikaan levitä. Osa vastaajista mainitsi myös tietojen väärinkäytön olevan ongelmana mikäli tietoja ja kuvia julkaistaan ilman lapsen ja nuoren lupaa. Vastauksien perusteella oli selkeästi nähtävissä, että mikäli lapsi ja nuori ei halua julkaista tietoja ja kuvia itsestään, ei sitä pitäisi muidenkaan tehdä. Vastausten perusteella voidaan myös katsoa, että lapsi ja nuori ovat hyvin tietoisia omista oikeuksistaan ja edellyttävät toisilta yksityisyytensä kunnioittamista sekä näkevät, että heillä on oikeus päättää itse omista asioistaan.

Kyselyyn vastanneita pyydettiin myös kertomaan millaisia kuvia tai tietoja ei missään tilanteessa pitäisi julkaista, eli ei edes luvan kysymisen myötä. Alastonkuvat tai muut liian paljastavat kuvat tulivat mainituksi. Puhelinnumero, kotiosoite tai muita henkilötietoja kuten nimeä, pidettiin myös sopimattomien julkaistavien tietojen listalla. Vastauksista nousi myös esiin ettei milloinkaan julkisesti lapsesta tai nuoresta saisi julkaista sellaista tietoa, joka johtaa kiusaamiseen.

Kyselyssä lapsia ja nuoria pyydettiin myös antamaan neuvoja sosiaalisessa mediassa toimimiseen. Tärkeimmäksi, sekä kavereille että vanhemmille

tarkoitetuksi neuvoksi nostettiin juuri luvan kysyminen julkaistessa toisesta henkilöstä materiaalia digitaalisessa mediassa. Yli 80 prosenttia vastaajista näki tämän tärkeimmäksi ohjeeksi. Vastaajien antamissa vanhemmille suunnatuissa ohjeissa korostuivat luvan kysymisen lisäksi, sen kyseenalaistaminen haluaako lapsi itse esiintyä esimerkiksi vanhemman Facebook-seinällä, lapsen turvallisuuteen liittyvät kysymykset sekä huoli siitä, ettei noloja kuvia julkaistaisi lapsesta ja nuoresta lainkaan vanhempien toimesta.

Kyselyn yhteenvedossa käy ilmi vastausten perusteella, että sosiaalisen median käytössä lapset ja nuoret näkevät selkeitä riskejä ja he ovat niistä tietoisia. Vastaajat olivat myös tietoisia siitä, että, sekä lapsilla ja nuorilla itsellään että aikuisilla on puutteita sosiaalisen median käyttötaidoissa. Vastauksista on nähtävissä tämän vaikuttavan osaltaan myös siihen että materiaalin julkaisu on usein tahallisen julkaisemisen lisäksi tahatonta ja molempiin julkaisumuotoihin syyllistyvät niin aikuiset kuin lapset ja nuoretkin. Aineistosta oli löydettävissä useita vastauksia, joissa kerrottiin vanhempien julkaisseen lapsesta ja nuoresta materiaalia ajattele mattomuuttan omassa sosiaalisen median profiilissaan, ja vielä ilman, että lupaa oli kysytty. Yhteenvedossa todetaankin että aineiston perusteella vanhemmilla on vielä paljon tehtävää parantaessaan käytöstään tavalla, joka antaa kokemuksen lapselle ja nuorelle siitä, että vanhempi kunnioittaa lapsen ja nuoren yksityisyyttä sosiaalisessa mediassa. (Lastensuojelun Keskusliitto 2016.)

Tämän kyselyn tulosten tarkastelu tarjoaa mielestäni oivan kattauksen tämän hetkisiin tapahtumiin, joita sosiaalisen median parissa toimivat lapset ja nuoret kohtaavat omassa arjessaan. On huomionarvoista, että äänensä kuuluviin ovat saaneet myös alle 16-vuotiaat, jotka jäävät kyselyjen ulkopuolelle esimerkiksi Tilastokeskuksen teettämässä tutkimuksissa. Voin heti kärkeen todeta, etten ollut lainkaan yllätynyt kyselyn tuloksista. Lapset ja nuoret ovat aktiivisia sosiaalisen median käyttäjiä ja julkaisijoita sekä mediataidoissaan varsin eteviä. Tuloksista kävi kuitenkin ilmi, että nuoret kokivat vanhempien mediataitojen olevan varsin puutteellisia. Tämän seikan koen merkitykselliseksi tämän

tutkimukseni näkökulman kannalta, sillä lapsen yksityisyyden suojaan liittyvät kysymykset nostavat esiin samankaltaisen ongelman.

4.5 ”Oikeus tulla unohdetuksi”

Digitaalisen muistin läsnäolo liittyy myös olennaisesti tietosuojaan ja tietosuojakysymykset voivat joissakin tapauksissa myös käydä ongelmallisiksi internetissä tietojaan julkaisevalle käyttäjälle. Tähän seikkaan on nyt havahduttu viime vuonna (2015) EU:n lainsäädännön tasolla. Lastensuojelun keskusliiton Lapsen yksityisyyden suoja digitaalisessa mediassa -selvityksessä kerrotaan, että Euroopan Unionissa on valmisteilla uudistus lakiin, joka käsittelee henkilön tietosuojaa. Se sisältää henkilötietojen keräämiseen ja käsittelyyn liittyvän ”oikeuden tulla unohdetuksi”. EU:n tietosuojauudistus sisältää muun muassa ajatuksen siitä, että henkilöllä on oikeus pyytää tiettyjen tietojen poistamista, jotka liittyvät henkilön nimeen, mikäli nämä tiedot ovat vanhentuneita.

Tämän oikeuden katsotaan vaikuttavan erityisesti lapsen henkilötietojen käsittelyyn, sillä lapsena annetut tai lasta koskevat henkilötiedot voivat olla helposti myöhemmin vanhentuneita. Tämän lakimuutoksen vireillepanoon voidaan katsoa osaltaan vaikuttaneen EU:n tuomioistuimen ratkaisu hakukone Googleen liittyvässä tapauksessa. Toukokuussa 2014 EU:n tuomioistuin antoi ratkaisun, jonka mukaan Googlea pidettiin EU:n henkilötietorekisterin tarkoituksena ”rekisterinpitäjänä”. Hakukoneen toimintaa pidettiin ”henkilötietojen käsittelyinä”, sillä toiminta pitää sisällään sivullisen internetissä julkaisemien tietojen löytämisen ja tietojen asettamisen internetin käyttäjien saataville tietyssä etusijajärjestyksessä. Annetun tuomion mukaan hakukone on velvollinen poistamaan henkilön nimellä suoritetun haun johdosta näkyvästä hakutulosten luettelosta, linkit tietyille sivullisten julkaisemille internetsivuille.

Hakukoneen velvollisuus on poistaa kaikki sellaiset linkit, joissa julkaistaan henkilöstä virheellisiä tai vanhentuneita tietoja sekä sellaisia tietoja jotka eivät

ole asianmukaisia tai olennaisia. Lisäksi tietueet, jotka voidaan määritellä liian laajoiksi kokonaisuuksiksi niihin tarkoituksiin nähden joissa hakukoneen ylläpitäjä niitä käsittelee, tulee myös poistaa. Uudessa lakiasetuksessa on siis kyse oikeudesta, jonka mukaan henkilön nimeen ei voida enää liittää tiettyinä arviointiajankohtana vanhentuneita tietoja. Linkkien poistamisvelvollisuus ei kuitenkaan koske sellaisia linkkejä, joille on olemassa henkilön julkisuudessa olevan aseman kaltaisia erityisiä syitä, jotka perustelevat suuren yleisön intressiä saada tiedot haun perusteella.

Tietosuojalakimuutos on saanut osakseen heti arvostelua ja kritiikkiä. Kyse on edelleen tapauskohtaisesti harkinnanvaraisesta laista joka vaatii kuitenkin ”vain” linkkien poiston, eikä kokonaisten tietueiden poistamista. Eli tiedot ovat edelleen saatavilla, riittää että henkilö käyttää tietoja hakiessaan esimerkiksi toisenlaisia hakutermejä tai pääsee jotakin muuta kautta suoraan käsiksi tietoon. Toisaalta oikeus tulla unohdetuksi ei edellytä, että kyseessä olevien tietojen säilyttäminen hakutulosten luettelossa aiheuttaa vahinkoa. Se, ovatko tiedot puutteellisia, vanhentuneita tai liian laajoja henkilön sen hetkiseen tilanteeseen nähden, edellyttää aina kuitenkin tapauskohtaista harkintaa.

Tietosuojalakiuudistukseen on kirjattu myös, että mikäli henkilö on itse laittanut tietoja itsestään, näiden tietojen poistaminen tulisi olla mahdollista. Muiden laittamien tietojen osalta punnitaan sananvapauden ja tietojen arkaluontoisuuden välillä, eli kuinka yksityisluontoisia tiedot ovat, vai onko niiden esittäjällä sananvapauden nimissä oikeus esittää nämä tiedot kyseisestä henkilöstä. Mikäli tieto on selkeästi virheellistä, ja henkilö pystyy myös osoittamaan tämän, sen poistamisen katsotaan käyvän helpoiten. Puutteellisten, vanhentuneiden tai epäolennaisten tietojen poistovaatimukset ratkaistaan tapauskohtaisesti. Suomessa hakutulosten poistamiseksi osoitetun vaatimuksen voi ensiksi lähettää internetistä löytyvän lomakkeen muodossa Googlelle (lomake löytyy osoitteesta <https://www.google.fi/policies/faq/>). Mikäli hakukone ei vaatimusta hyväksy, voidaan se seuraavaksi osoittaa tietosuojavaltuutetun käsiteltäväksi. Tietosuojavaltuutettu ratkaisee poistovaatimuksen ja antaa määräyksen tiedon korjaamiseksi. Mikäli

tietosuojavaltuutetun päätös on kielteinen, siitä voi valittaa edelleen hallinto-oikeuteen.

Uuden tietosuoja-asetuksen mukaan oikeus tietojen poistamiseen on tärkeää etenkin lasten kohdalla, sillä tiedot ovat aikuisikään mennessä helposti vanhentuneita. Asetuksessa painotetaan myös yleisesti että lapsen henkilötiedot on pyrittävä erityisesti suojaamaan sillä ”lapset eivät välttämättä ole kovin hyvin perillä henkilötietojen käsittelyyn liittyvistä seurauksista, riskeistä tai omista oikeuksistaan. Tämän lisäksi asetus rajoittaa sitä, ettei lapsen henkilötietoja saa käsitellä käsitellä ilman vanhempien lupaa eli esimerkiksi alle 16-vuotias ei saa käyttää sosiaalisen median palveluja ilman vanhempien suostumusta, sillä sosiaalisen median palveluntarjojat keräävät käyttäjistään henkilötietoja omiin rekistereihinsä. Tietosuoja-asetuksen uudistuksesta päästiin sopuun joulukuussa 2015 ja säädöstä aletaan soveltaa käytäntöön kahden vuoden kuluttua sen lopullisesta sopimisesta. (LSKL 2016, 35-36.)

4 Digitaaliset käsitteet

4.1 Digitaalinen jalanjälki

Digitaalisen jalanjäljen katsotaan olevan henkilön ainutlaatuinen digitaalisten aktiviteettien, toimintojen ja kommunikaation sarja, joka jättää dataan jälkiä joko Internetiin, tietokoneeseen, tai johonkin muuhun digitaaliseen laitteeseen ja jonka avulla voidaan identifioida tietty käyttäjä tai laite. Internetissä tapahtuva selailumme on osa passiivista digitaalista jalanjälkeä, joka muodostuu ilman suostumustamme tai edes tietoa siitä että näin tapahtuu. Aktiivisen digitaalisen jalanjäljen taas katsotaan muodostuvan vaikkapa sosiaalisessa mediassa ja siihen voimme vaikuttaa helpoimmin. (<http://www.dictionary.com/browse/digital-footprint>.)

Näen kuitenkin, että tässä yhteydessä digitaalinen jalanjälki käsitteenä on ongelmallinen, sillä tutkimukseni huolenaiheen keskiössä ovat pienet lapset, vauvat tai vielä syntymättömät, jotka eivät itse ole aktiivisia tai kommunikoivia internetin käyttäjiä eli näin ollen he eivät itse voi ”kävellä internetissä” ja näin muodostaa itse jalanjälkiä internetin dataan. Tämä määrittely koskettaa kuitenkin aihettani, sillä joiltakin osin katson lapselle myös muodostuvan digitaalisen jalanjäljen kaltaisen painauman, joka passiivisen digitaalisen jalanjäljen tavoin muodostuu ilman henkilön suostumusta tai edes tietoa siitä, että näin tapahtuu sillä, se tapahtuu toisten, tässä tapauksessa lapsen vanhempien tai isovanhempien määrittelemänä.

4.2 Digitaalinen identiteetti

Myös digitaalisen identiteetin käsite esittäytyy tutkimukseni kohdennukselle varsin sopimattomana, sillä identiteetin katsotaan yleensä rakentuvan tavalla,

joka määrittelee sen, millaisena henkilö itsensä näkee tai millainen hän kokee olevansa. Oman ulottuvuutensa identiteetin rakentumiseen ja rakentamiseen internetissä tuo sosiaalinen media. Sántti & Sántti näkevät sosiaalisen median aiheuttamien muutosten vaikuttavan monilla tavoilla yhteiskuntaan, organisaatioihin ja yksittäisiin ihmisiin, eli kyseessä on eräs vuosisadan vaihteen merkittävimmistä ja vaikutuksiltaan laajimmista yhteiskunnallisista ilmiöistä. He tulkisevat, että meneillään olevan muutoksen ytimessä on erityisesti ajattelutapa, joka on sosiaalisen median tekniikan ja käytön sekä aiheuttama että mahdollistama. (Sántti & Sántti 2011, 16.) Näitä sosiaalisen median ja aikaisemman ajattelutavan eroja ja vastakkaisuuksia he erittelevät taulukon avulla. Taulukon ensimmäisessä sarakkeessa kerrotaan perinteisestä ajattelutavasta ja toisessa kuvataan sosiaalisen median ajattelutavassa ilmenevä muutos. Näin he asettavat vastakkain aikaisemman tavan ajatella suhteessa siihen mikä tilanne on nyt tai todennäköisesti lähitulevaisuudessa vallitseva ajattelutapa.

Identiteettiin liittyen taulukosta löytyy myös havainto sosiaaliseen mediaan liittyvästä ajattelutavan muutoksesta. Perinteisen ajattelutavan mukaan henkilön oma identiteetti on reaali maailmaan kiinnittynyt, se on ruumis, sillä on aika ja paikka, oma rooli sekä historia. Henkilön oma persoonallisuus on suhteellisen kokonainen, muttei kuitenkaan täysin määriteltävissä tai tunnistettavissa. Sosiaalisen median ajattelutavassa keskeiseksi nähdään henkilön oma verkkoidentiteetti. Henkilöllä voi myös olla useita virtuaalisia identiteettejä. Sántti ja Sántti näkevät virtuaalisen identiteetin myös vaikuttavan sosiaaliseen käsitykseen itsestä. He näkevät, että verkossa toimivan persoonallisuus on osin pirstoutunut ja ulkoistunut ja että se määräytyy aktiviteettien ja määrämuotoisten ulkoisten kuvausten kautta. (Sántti & Sántti 2011, 22-23.)

Stuart Hall taas näkee identiteetin olevan jotain, mikä muotoutuu aikaa myöten tiedostamattomissa prosesseissa ja sen yhtenäisyydessä on aina jotain, "imaginaarista" tai kuviteltua. Hall huomauttaa, ettei identiteetistä tulisi puhua jollakin tapaa loppuun saatettuna, vaan nähdä se pikemminkin jatkuvana prosessina. (Hall 1999, 39.)

Oma huomioni Sántin ja Sántin sosiaalisen median ajattelutapaan identiteettiä tarkastellessa on, että verkossa luomamme identiteetti voi olla, ja useimmissa tapauksissa onkin, täysin määriteltävissä ja tunnistettavissa. Ihmisen persoonallisuus voi näyttäytyä verkkoympäristössä pirstoutuneelta, mutta ympäri internetiä pirstoutuneet persoonallisuuden palaset voidaan koota varsin vaivattomilla teknisillä ratkaisuilla yhteen. Tämä ulottuvuus liittyy siihen tosiseikkaan, että aina käyttäessämme internetiä, hakukoneen keräämiin tietoihin, internetin näkymättömään dataan, erilaisiin rekistereihin, mihin vain kuvitella saattaa, jää meistä internetin muistiin digitaalisia jälkiä. Ja näistä jäljistä kerääntyvien tietojen perusteella voidaan henkilöstä suhteellisen vaivattomasti muodostaa henkilökohtaisia identiteettejä, jotka ovat täysin määriteltävissä ja tunnistettavissa. Ratkaisevaa tietysti on kenen näkökulmasta tätä kertynyttä tietoa tarkastellaan. Yleisimpänä ja näkyvimpänä esimerkkinä lienee internetin kohdennettu mainonta, jonka taustavaikuttajana yritykset ympäri maailmaa suorittavat alati profilointeja potentiaalisesta kohderyhmästään tämän internetin välityksellä kertyvän valtavan datamassan avulla.

4.3 Digitaalinen jälki

Kuten jo aiemmin määrittelin, digitaalinen identiteetti tai -jalanjälki käsitteenä eivät mielestäni kuvaa tarkasti sitä näkemystä, jonka näen määrittävän lapsen, vauvan tai syntymättömän kuvien ja tietojen julkaisuun liittyviä aiheita. Siispä näiden käsitteiden sijaan, käytän tässä tutkimuksessa itse muotoilemaani digitaalisen jäljen käsitettä.

Jälki sanana on substantiivi joka merkitsee 1. jonkun tai jonkin kulkemisesta kulkualustaan syntynyttä uraa tai painaumaa pitkin, tai 2. merkkiä, josta näkyy että joku tai jokin on tehnyt jotakin (<https://fi.wiktionary.org/wiki/j%C3%A4lki>.) Digitaalisen jäljen käsitteen näen muotoutuvan seuraavalla tavalla: vanhempien julkaistessa kuvia ja/tai tietoja syntymättömästä, vauvasta tai pienestä lapsesta, he toimivat eräänlaisina tarinankertojina digitaalisessa mediassa. Tämä

tarinoinnin tuloksena julkaistu materiaali jättää vauvan, pienen lapsen tai syntymättömän olemassaolosta digitaalisia jälkiä internetin muistiin. Askel askeleelta nuo digitaaliset jäljet muodostavat jatkumon muistijäljen tavoin ja internetiin voidaan katsoa syntyneen digitaalinen painauma henkilöstä. Digitaalisen painauman näen ajasta ja paikasta riippumattomana ja moniulotteisena. Digitaalinen painauma sisältää sellaista tietoa, jonka perusteella muodostuu internetiin digitaalinen vaikutelma henkilöstä (digital impression).

Pieni lapsi, vauva tai syntymätön ei voi itse vaikuttaa vanhemman julkaisemaan materiaaliin, eikä näin ollen digitaalisten jälkien jatkumoon, joita hänestä internetiin muodostuu. Digitaalisten jälkien jatkumosta muodostuva digitaalinen painauma internetissä voi sisältää tietoja ja kuvia, jotka voivat olla hyvinkin yksityisluonteisia. Tämä on tietysti ongelmallista, sillä digitaalisen painauman perusteella syntynyt digitaalinen vaikutelma ja sen mahdolliset seuraukset voivat ulottua lapsen omaan tulevaisuuteen asti. Tässä kohtaa on syytä kuitenkin muistaa, että internetiin muodostunut digitaalinen vaikutelma ei tietenkään ole koskaan täysin yksi yhteen fyysisen maailman henkilön kanssa, mutta se voi silti määrittää myös henkilön fyysistä olemassaoloa tavalla, jonka seurauksia on vaikea ennustaa.

Näen, että digitaalisen jäljen käsitteen tärkeäksi pisteeksi hahmottuu se, että näitä jälkiä jättävät toiset, eli tässä tapauksessa pienen lapsen, vauvan tai syntymättömän vanhemmat tai isovanhemmat. Voimme tietysti ajatella yleisellä tasolla, että digitaalisia jälkiä syntyy aina, kun kuka tahansa internetin käyttäjä klikkailee netissä, ja näin osittain voidaan tilanteen katsoa olevankin, mutta tällöin käyttäjä muodostaa silti itse omat jälkensä, joten digitaalisen jalanjäljen käsite on tässä tapauksessa osuvampi ilmaisu. Digitaalisen vaikutelman käsitteen taas näen olevan hieman digitaalisen identiteetin kaltainen, mutta toisin kuten identiteetti, vaikutelma henkilöstä on muiden määrittelemä, eikä sen muodostumiseen ole voinut itse mitenkään vaikuttaa. Digitaalinen painauma käsitteenä sisältää ajatuksen, jonka mukaan vanhemmat liittävät vauvat, syntymättömät ja pienet lapset internetin ”läsnäolemattomuuteen”, eli he ovat

tavallaan osa internetin maailmaa, vaikka heillä itsellään ei ole mitään tietoa tästä ulottuvuudesta. Hämmentäväksi taas digitaalisen vaikutelman muodostumisen osalta näen tilanteen, jossa lapsi itse aikanaan julkaisee materiaalia ja samalla hänelle voi käydä ilmi, että digitaalinen vaikutelma hänestä itsestään on jo muodostunut internetiin vanhempien määrittelemänä.

4.4 Digitaalinen muisti

Tutkijat, lehdistö ja muut julkisuuden edustajat määrittelevät digitaalisen muistin usein täydellisenä ja erehtymättömänä, kun taas omaa muistiamme pidetään kaikkea muuta kuin täydellisenä, mutta Brake määrittelee ne molemmat tavalla, joissa on omat heikkoutensa ja vahvuutensa. Koska olemme aina jollakin tasolla tietoisia puutteista, jotka liittyvät käytännön ratkaisuihin internetin muistissa, Brake väittää että miellämme julkaisemamme tekstin olevan suojassa täydelliseltä ja ikuiselta palautukselta, samaan tapaan miten ajattelemme päivittäisten kohtaamisten ihmisten kanssa lopulta vain unohtuvan. (Brake 2014, 102.)

Itse näen, että tämä digitaaliseen muistiin Braken liittäminen ominaisuus on yksi niistä syistä, joka saa vanhemmat julkaisemaan tietoja ja kuvia omasta lapsestaan internetissä. Osaltaan katson tämän ”unohtamisen tematiikan” liittyvän myös siihen tosiseikkaan, ettei kukaan meistä internetin käyttäjistä voi nähdä ”yhdellä silmäyksellä” koko internetin valtavaa sisältöä eli tavallaan materiaali, joka on löydettävissä netistä myös samalla ”katoaa” valtavan tietomäärän mahdottomuuteen. Mutta tämä ei kuitenkaan tarkoita että tieto katoaisi, vaan pikemminkin tiedolla on internetissä on ulottuvuus, jonka mukaan se ei katoa (milloinkaan).

Internetin tiedon näennäinen ”katoavaisuus” johtuu mielestäni osin myös internetin omasta rakenteesta. Brake kirjoittaa, että kun Word Wide Web aloitti, sitä pystyi selamaan vain yksittäisten lisättyjen osoitteiden avulla. Vasta hakukoneiden yleistymisen myötä käyttäjä pystyi hakemaan sisältöjä hakusanoilla. Tosin tämäkin oli aluksi varsin rajallista ja yleistyi täyteen

laajuuteensa vasta Googlen kaltaisten hakukoneiden teknisen kehityksen myötä. Nykyään tietokoneen ”muisti” yleisesti ottaen perustuu siihen että käyttäjä hakee tietoa muutamien hakusanojen avulla ja haettu informaatio sisältää, käyttäjälle tarjotun rajatun hakutuloksen lisäksi, muita tietoja, kuten tietoja käyttäjän olinpaikasta ja pääasiallisimmista mielenkiinnonkohteista. (Brake 2014, 108.)

5 Mediakasvatuksen näkökulmat

5.1 Säätelevä mediakasvatus

Mediakasvatukseen mediakulttuurissa Kupiainen pureutuu ajatuksella, jonka mukaan mediakasvatus on aina tavoitteellista toimintaa, ja jonka pyrkimyksenä on saada kasvatuksellisia vaikutuksia nimenomaan kasvatettavaan. Mediakasvatuksessa toiminta kohdistetaan median ja sen käyttäjän suhteeseen, ja median vaikutuksista keskusteltaessa esitetään usein vaatimus nimenomaan lapsen ja median suhdetta säätelevästä toiminnasta. Tätä näkökulmaa Kupiainen kutsuu sääteleväksi mediakasvatukseksi. Säätelevällä mediakasvatuksella, joka sisältää, sekä mediasuhteiden hallintaan liittyviä että suojelullisia toimenpiteitä, tähdätään turvalliseen median käyttöön, pyritään ohjaamaan mediavalintoja- ja tulkintoja tai ohjaamaan kokemuksia. Näiden lisäksi asetetaan myös rajoja ja tarkkaillaan mediakäyttöä. Säätelevän mediakasvatuksen Kupiainen näkee tarkoittavan myös tietoisuutta lasten mediasisällöistä ja tämän tietoisuuden pohjalta säätelyä voidaan suunnitella. (Kupiainen 2009, 175-179.) Itse näen säätelevän mediakasvatuksen olevan varsin tyypillinen osa mediakasvatusta, joka on kohdennettu selkeästi lapsille ja nuorille, ja vanhemmat, muiden kasvatuksellisessa tehtävässä toimijoiden ohella toimivat näinä pääasiallisimpina säätelijöinä.

5.2 Mediataidot

Mediakasvatukseen liittyy kuitenkin, Kupiaisen mukaan, myös toinen näkökulma ja sitä hän kutsuu mediataitoihin keskittyväksi mediakasvatukseksi. Sen tavoitteeksi nähdään medialukutaidon tai -kompetenssin kehittäminen. Medialukutaito ja -kompetenssi ovat niitä taitoja joita tarvitaan osana kansalaistaitoja, ja joita informaatioyhteiskunta vaatii mediakulttuurissa elävältä kansalaiseltaan. Mediakompetenssilla Kupiainen näkee laajan käyttöalueen, se

voidaan nähdä sekä yksilön valmiudella suoriutua jostakin tehtävästä tai yksilön valmiudella käsitellä tilannetta. Kompetenssi voidaan nähdä myös laajasti yhteistoiminnallisena taitona, jossa edellytetään vuorovaikutusta ja dialogia erilaisten mediamakujen, mediasuhteiden tai kokonaisten mediasukupolvien välillä. Buckinghamin (2003, 36) mukaan medialukutaidolla viitataan tietoihin, taitoihin ja kompetenssiin, joita vaaditaan sekä median käyttöön että tulkintaan. Medialukutaito taas nähdään henkilökohtaiseksi valmiudeksi tai kyvyksi saavuttaa, ymmärtää ja luoda informaatiota eri yhteyksissä. Nämä kaksi orientaatiota, säätelevä ja mediataitoihin keskittyvä mediakasvatus on kuitenkin Kupiaisen mukaan nähty usein toisilleen vastakkaisina. (Kupiainen 2009, 175-179.)

Kupiainen näkee yleisesti lukutaidon juurien ulottuvan jo Antiikin aikoihin, jolloin Platon Faidros-dialogissaan varoittaa kirjoituksen vaaroista. Kupiainen kutsuu tätä lukemiseen liittyvää ongelmallista suhdetta lukutaidon dilemmaksi. Lukutaito on ja tulee aina olemaan kehityksen ehto sekä kulttuurinen voimavara mutta lukutaidon dilemma on siinä, että se voi muodostua myös vaaralliseksi ”väärin käytettynä”, sillä kuka voikaan määritellä mihin lukutaito sopii ja mihin ei. Erityisesti Kupiainen näkee tämän lukutaidon dilemman kohdistuvan mediakasvatuksessa lapsiin, sillä samalla kun lapsia opetetaan lukemaan ja käyttämään medioita, he hankkivat samalla tietoa ja opettelevat ilmaisemaan itseään. Ja kun näin tehdään ja taitoja kertyy, lukutaitoa kuitenkin samalla rajoitetaan ja määritellään kieltoja sen käytölle. Kupiainen korostaakin, että ”nykypäivän mediakulttuurisessa vaiheessa median toimintaympäristöihin liittyvien taitojen osuus on kasvanut” eli näiden taitojen tulisi olla yhtä moninaisia kuin itse mediaympäristökin. (Kupiainen 2009, 175-179.)

Medialukutaito voidaan nähdä erilaisten taitojen ryppäänä, ja se liittyy sekä mediatekstien vastaanottamiseen ja vuorovaikutukseen, kuin myös omaehtoisuuteen ja kulttuuriseen tuottamiseen. Medialukutaito onkin nähtävä taitona, joka ei milloinkaan täydellisty vaan on eräänlainen jatkumo. Medialukutaidon luonteenpiirteinä voidaan pitää sosiaalisuutta ja se voidaan myös nähdä osana elinikäistä oppimista. (Kupiainen & Sintonen 2009, 15.)

Juha Herkmanin (2007,48) mukaan mediakasvatuksen asiantuntijat puhuvat mediataidoista tai -kompetenssista, halutessaan korostaa mediakasvatuksen monia ulottuvuuksia. Mediakasvatuksessa on kyse median käyttöön ja soveltamiseen liittyvistä kyvyistä, joten mediataidot viittaa paremmin näihin kykyihin. Herkman luokittelee mediataidoiksi muun muassa:

1. eri viestintäteknologioiden ja – välineiden tekninen hallinta,
2. taito arvioida ja analysoida vastaanottamaansa tietoa ja viihdykettä,
3. kyky käyttää viestintää ja viestintävälineitä itse-ilmaisuun,
4. kyky yhteisölliseen ja yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen viestinnän avulla, ja
5. poliittinen ja yhteiskunnallinen aktiivisuus.

Herkmanin näkemyksen mukaan henkilön oman kokemuksen merkitystä on syytä korostaa kriittisen kasvatuksen osana, kuten Reijo Kupiainenkin tekee väitöskirjassaan *Mediakasvatuksen eetos* (2005). Herkmanin mukaan Kupiaisen lähestymistapa pohjautuu fenomenologiseen filosofiaan ja siitä kumpuaa ajatus täydestä läsnäolosta maailmassa. Herkman näkee tämän tarkoittavan nykyisessä medioituneessa kulttuurissamme ennen kaikkea sitä, että tiedostamme elämismaailmamme mediasuhteen ja pääsemme sen taakse omaan kokemukseemme. Herkman puhuu oppilaista, joiden kriittisen mediakasvatuksen lähtökohtana voi toimia henkilön oma kokemus media- ja populaarikulttuurissa. Hän jatkaa, ettei näitä kokemuksia tulisi suinkaan tuomita vaan tuottaa niihin uusia ja eettisesti kestäviä näkökulmia. Herkman puhuu Kupiaisenkin teoksen sisällyttämästä kriittisen kasvatuksen ihanteesta, jonka mukaan kasvattajalta edellytetään täyttä läsnäoloa sekä nuorten että heidän maailmansa kanssa sekä pyrkimystä tuoda maailmaa koskevien ja usein tiedostamattomien, esioletusten näkyväksi tekemiseen. (Herkman 2007, 50.)

6 Tutkimuksen toteuttaminen

6.1 Sisällönanalyysi

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimusmetodina sisällönanalyysia käyttävä tutkija etsii aineistoina toimivista teksteistä niiden merkityksiä. Sisällönanalyysi on siis tekstianalyysia ja Tuomi & Sarajärvi näkevät sen eriävän diskurssianalyysista, jonka avulla taas tarkastellaan, sitä kuinka näitä merkityksiä tekstissä tuotetaan, erilaisina maailmasuhteina. He jatkavat, että historiallisessa analyysissa ja osassa sisällönanalyysilla toteutettuja tutkimuksia ihminen tarkastelee maailmaa ikään kuin ulkopuolelta. Tällöin tutkimuksessa tuotetaan totuuksia sen perusteella miltä kokonaisnäkö ja tutkittavat oliot suhteessa siihen näyttävät. Toisen tyyppinen maailmasuhde taas esittäytyy osassa sisällönanalyysilla toteutetuista tutkimuksista tai diskurssianalyysia käyttäen eli se perustuu siihen, että oleellista on näkymättömän ymmärtäminen. Tässä maailmasuhteessa kyse on ihmisen halusta ”puhua maailman sisältä käsin” ja samaan aikaan olla maailmassa mukana. He kiteyttävät ajatuksensa tästä toisesta maailmasuhteesta sanomaan, jonka mukaan, ihmiselle ei ole olemassa mitään sellaista paikkaa tai pistettä, josta hän voisi nähdä enemmän kuin hän voi kokemuksensa avulla ymmärtää. Eli, kyse ei ole totuuden kysymyksestä sinänsä, vaan todellisuuden tajuamisesta inhimillisenä ajattelutapana. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 104.)

6.2 Analyysivaihe ja tutkimuskysymykset

Tässä tutkimuksessa toteutin aineistolähtöistä sisällönanalyysia ja pyrin muodostamaan tutkittavasta ilmiöstä tiivistetyn kuvauksen. Analyysi eteni seuraavien vaiheiden mukaan: aluksi tutustuin internetistä löytyvään vanhemmille suunnattuun mediakasvatusmateriaaliin ja karsin pois sen

materiaalin, joka oli selkeästi tarkoitettu opettajille tai muille ammatikseen kasvatuksen kanssa työskenteleville. Myös ohjekirjat, joissa mediakasvatus kohdennettiin selkeästi lapsille tai nuorille rajasin ulkopuolelle suorittaessani aineiston valintaa.

Luin valitsemiani materiaaleja useaan otteeseen ja perehdyin niiden sanomaan erityisesti lapsen yksityisyyden suojan näkökulmasta. Tämä oli kuitenkin ongelmallista, sillä lapsen yksityisyyden suoja jäi materiaalissa kokonaisuudessaan varsin vähäiselle huomiolle. Löysin materiaaleista vain muutamia hajanaisia merkintöjä, joista ei juurikaan ollut apua kokonaiskuvan hahmottamisessa. Seuraavaksi muodostin oppaiden ohjeista ja vinkeistä yhtenäisen kertomuksen, jossa kiinnitin erityisesti huomioni siihen millaisia mediataitoja vanhemmille painotetaan mediakasvatukseen liittyen tai millaisena heidän roolinsa mediakasvattajana esittäytyy. Näiden lisäksi kokosin listaa siitä, millaisena lapsi nähdään oppaiden sisältämissä teksteissä. Huomioni oli, että lapset saivat usein täysin vastakkaisen roolin suhteessa esimerkiksi aikuisen osaamistasoon nähden.

Analyysivaihe osoittautui, kuten varmaankin kaikille tutkimuksen tekijöille on tuttua, kaikista haastellisimmaksi. Etsin pitkään erilaisia keinoja, joilla lähestyä tutkittavaa kohdetta. Kuvasin useaan otteeseen aineistoani termillä ”anti-aineisto”, sillä tekstilähtöisesti katsottuna, se ei suoranaisesti tarjonnut minulle juuri mitään varsinaista materiaalia lapsen yksityisen suojaan liittyen. Selkeiden analysointiyksiköiden sijaan, keskityin lopulta käsitysten välisiin suhteisiin, tarkastellen tekstejä osin myös sen kautta, mitä ne eivät ilmaisseet vanhempien oletetuista tehtävistä lasten mediakasvatukseen liittyvissä asioissa.

Tutkimuskysymykseni kuuluivat seuraavasti:

1. Millaisiin mediataitoihin tutkitut materiaalit vanhempia ohjaavat?
2. Miten internetistä löytyvästä vanhemmille suunnatusta mediakasvatusmateriaalissa puhutaan lapsen yksityisyyden suojasta mediassa?

6.3 Aineisto

Lähteiksi valitsemani aineisto koostuu neljästä mediakasvatusoppaasta sekä kahdesta mediakasvatukseen liittyvästä internet-sivustosta.

Lähdemateriaali	www-osoite
Mediakasvatusseuran internet-sivusto	www.mediakasvatus.fi
Mannerheimin Lastensuojeluliitto	www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/apset_ja_media/
Vastuu on meidän. Turvallisesti netissä. Johansson, T., Isotalo, J., & Järvinen, P., Ou-Vel Oy. Estonia, 2015.	www.vastuunmeidan.fi/materiaalipankki_2015-2016/turvallisesti_netissa_opas/
Hyvä paha media. Käyttöopas kriittiseen medialukutaitoon. Ohjausryhmä: Appelsin, U., Blåfield, V., Carpelan, I., Jaakkola, M., Kallankari, H., Kari, M., Kokko, L., Puro, P-R., Rantala, L., Sinko, P., Suomen lasten ja nuorten säätiö. Porvoo: Kirjapaino Uusimaa, 2009.	www.vanhempainliitto.fi/filebank/53-hyva_paha_media.pdf
Kunnolla somessa! - Nuoret ja sosiaalinen media. Opas vanhemmille. Laurea ammattikorkeakoulu, BSpirit -opiskelijaryhmä.	www.vanhempainliitto.fi/filebank/2785-bspirit_kunnolla_somessa.pdf
Noin kymmenen askelta mediavanhemmukseen – Vanhemmat lapsen saattajina medioiden maailmassa. Käsikirj. Pentikäinen, L.	http://mediametka.fi/wp-content/uploads/2014/06/Noin-kymmenen-askelta-mediavanhemmukseen-1.pdf

Työryhmä: Henriksson, A., Niinistö, H., Ruhala, A. & Westerholm, T. Mediakasvatuskeskus Metka: 2006.	
--	--

7 Tutkimuksen tulokset

7.1 Mediakasvatus.fi

Lähden liikkeelle Mediakasvatusseuran verkkopalvelusta, joka löytyy internetistä osoitteesta mediakasvatus.fi. Ajatukseni on, että seura, joka on perustettu vuonna 2005 edistämään mediakasvatuksen alan monitieteistä tutkimusta ja käytäntöjä Suomessa, tarjoaa verkkopalvelussaan materiaalia myös lapsen yksityisyyden suojaan digitaalisessa mediassa liittyvissä asioissa.

Verkkopalvelussa on ryhmitelty erityyppisiä sisältöjä, kuten uutiset, materiaalit, hankkeet ja julkaisut -otsakkeiden alle. Materiaalit-osiossa erilaisia "tageja" on listattu yhteensä 20 kappaletta ja niitä klikkaamalla näkyviin ilmestyy kunkin tagin mukaisesti määriteltyä sisältöä blogi-postauksen muodossa. Tagit liittyvät joko nuoriin, nuorisotyöhön, opettajiin tai kouluun, sekä tietysti mediakasvatukseen erilaisissa konteksteissa (esim. koulutus ja elokuvakasvatus). Suoranaisesti vanhempiin tai muihin toimijoihin, kuten isovanhempiin, liittyvää tagia ei listassa ole, eli oletukseni on, ettei suoranaisesti tähän kohderyhmään viittaavaa materiaalia ole erikseen määritelty. Mutta voisiko muiden tagien alta löytyä silti jotain?

Esiopetus, varhaiskasvatus, nuorisotyö, pelikasvatus, nämä kaikki muiden samantyyppisten lapsiin ja nuoriin kohdistuvan mediakasvatusmateriaalin ohella ovat näiden tagien mukaisesti määriteltyinä. Viesti on selkeä; tässä verkkopalvelussa keskitytään pääasiallisesti lapsiin ja nuoriin ja heidän mediakasvattamiseensa. Vanhemmat saavat toimia ohjaajina ja opastajina, muiden, ammatikseen työtä tekevien kasvattajien tavoin, joille materiaalia on runsaasti tarjolla. En kiistä lainkaan sitä, etteikö lasten ja nuorten mediakasvattaminen olisi ensiarvoisen tärkeää työtä, mutta tämänkaltainen linjaus tuntuu silti erikoiselta. Kyseessä on sentään Suomen mittakaavassa

merkittävin mediakasvatukseen keskittyvän seuran verkkosivut, seuran jonka puheenjohtajana ovat toimineet esimerkiksi suomalaisen mediakasvatuksen merkkihenkilöt kuten Sirkku Kotilainen ja Reijo Kupiainen.

Mutta toisaalta, nämä mediakasvatusseuran esittelemät mediakasvatuksesta julkaistut materiaalit ovat ”vain” kattaus mediakasvatukseen liittyviä uutisia, hankkeita ja tapahtumia, joita tässä verkkopalvelussa esitellään. Eli se, ettei vanhemmille suunnattua lapsen yksityisyyteen digitaalisessa mediassa liittyvää materiaalia löydy tästä palvelusta, kertoo ainoastaan siitä, ettei sellaisia julkaisuja ole tehty, eikä niistä ole tällöin mitään uutisoitavaakaan.

7.2 Vanhempainnetti

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Vanhempainnetti on perheille ja vanhemmille suunnattu sivusto, jolta löytyy tietoa lapsen kasvusta ja kehityksestä. Sivusto tarjoaa myös tukivinkkejä vanhemmuuteen liittyvissä kysymyksissä, keskusteluita, blogin ja kirjepalvelun. Tarjonta on siis kattava ja tämä käykin selvästi ilmi materiaaleja lukiessa.

Sivustolta löytyy materiaalia joka sisältää myös mediakasvatuksellisia aiheita, nämä löytyvät Tietokulma-osiosta, jonka luettelopalkissa on yhtenä polkuna määriteltä Lapset ja media. Lapset ja media -kohdan etusivulla muistutetaan heti kärkeen että erilaiset kulttuurintuotteet, kuten kirjat, internet, elokuvat, valokuvat ja kännykät ovat kaikki mediaa ja osa pienenkin lapsen elämänpiiriä. Tekstissä korostetaan että vanhemman ei suinkaan tarvitse itse olla ”mediataituri tai tietokonevelho” jotta hän voisi opastaa lasta elämään tämän päivän maailmassa ja että lapset tarvitsevat sekä suojelevaa että sallivaa mediakasvatusta.

Ensimmäisenä Lapset ja media -kohdan listalta löytyy Media ja lapsen ikä, jossa on eritelty mediakasvatusta laajalla skaalalla eri ikävuosien mukaan, aivan vauvasta nuoreen aikuisuuden kynnyksellä. Tämän kohdan etusivulta

löytyy teksti, joka muistuttaa vanhempaa lapsen tarpeesta opastukseen ja tukeen mediankäytössään. Tämän myötä lapsi oppii vastuullisuutta mutta myös vanhemman oman käytöksen katsotaan antavan lapselle käyttäytymismalleja ja esimerkkejä. Tekstissä mainitaan vanhemman rooli lapsen tärkeimpänä mediakasvattajana. Kuitenkin heti perään todetaan, että vanhemmasta voi välillä tuntua ettei hän ymmärrä omien lastensa mediamaailmaa ja tämän myötä vanhemmasta voi tuntua ettei hän osakaan opastaa lastaan median käytössä. Lopuksi kiteytetään, ettei vanhemman kuitenkaan tarvitse ”tietää kaikkea esimerkiksi Instagramista, WhatsAppista tai Ask.fm:stä”, sillä nämä Vanhempainnetin ohjeet ja vinkit auttavat vanhempia lasten mediakasvatuksessa.

Media ja lapsen ikä -osiossa kohdissa 0-6kk, 6-12kk, 1-vuotias sekä 2 -vuotias, teksteissä korostetaan lapsen huomioimista ja sitä että vanhemman ja lapsen yhteinen aika on arvokasta. Tämä tuodaan esiin myös siinä merkityksessä, että vanhempaa pyydetään pohtimaan omaa sosiaalisen median käyttöä lapsen tai vauvan läsnäollessa. 3-vuotias nähdään jo omatoimisena median käyttäjänä, eikä tästä ikävuodesta eteenpäin vanhemmalle tarjottavaa pohdintavaihtoehtoa omasta median ajankäytöstä enää esitellä. Muutenkin 3-vuotiaasta eteenpäin, lapsi nähdään ohjeissa jo itsenäisenä toimijana, jonka median käytöstä vanhemman tulee olla kiinnostunut ja luomaan osaltaan ilmapiiri jossa keskustelulle erilaisista mediasisällöistä annetaan mahdollisuuksia.

Yleisesti ottaen kaikille ikäryhmille suunnatuissa ohjeissa vanhempia kannustetaan asettamaan rajoituksia ja säätelemään ruutuaikaa, myös erilaisiin ikärajoihin pyritään kiinnittämään huomiota eli siihen mikä on lapsen ikätasolle kuilloinkin sopiva mediatarjonta. Ainoa maininta missä kerrotaan lapsen yksityisyyden säätelystä sosiaalisessa mediassa, löytyy Nettikiusaaminen -osioista. Ohjeessa vanhempaa neuvotaan selvittämään, mikäli epäilee että omaa lasta kiusataan, onko lapsen kiusaaminen tarkoituksellista tai toistuvaa vai ovatko taustalla yksittäiset sanomiset. Ohjeessa vanhempi nähdään lasta auttavana henkilönä, joka ensin tutustuu lapsen käyttämiin palveluihin ja jonka tehtävänä on sen jälkeen kertoa lapselle, kuinka sosiaalisessa mediassa

voidaan säädellä yksityisyyttä yksityisasetuksia määrittelemällä. Lisäksi vielä selvennetään, että vanhemman on hyvä kertoa lapselle mahdollisuuksista, joilla ilmiantaa loukkaava kuva tai epäasiallinen viesti palveluntarjoajan ylläpidolle.

7.3 Kunnolla somessa!

Suomen vanhempainliittoon kuuluu lähes 1400 päiväkodeissa, kouluissa ja oppilaitoksissa toimivaa vanhempainyhdistystä. Vanhempainliiton internet-sivulla kerrotaan, että vanhempien läsnäolo koulun arjessa sekä kodin ja koulun tiivis yhteistyö on ”tärkeää lapsen koulupolun kaikissa vaiheissa esiopetuksesta aina toiselle asteelle asti”. Internet-sivulla korostetaan vertaistuen merkitystä ja yhdistystoimintaa vanhemmille.

Sivupalkissa yhtenä polkuna on myös mediakasvatus, jonka etusivulla luonnehditaan median olemusta huomattavana osana lapsen ja perheen arkea. Tekstissä todetaan että lapsi viettää median parissa paljon aikaa ja myös tuottaa itse materiaalia joten median läsnäolo arjessa ”asettaa myös haasteita kasvattajalle”. Eli aineistoja ja linkkejä vanhemmille on jälleen tarjolla. Minkäänlaista valtaisan kattavaa tietopakettia vanhemmille Vanhempainnetin mediakasvatus-osio ei kuitenkaan tarjoa, vaan lähinnä se opastaa vanhempia hakeutumaan esimerkiksi Mediakasvatus.fi -sivustolle tai tutustumaan Lastensuojelun keskusliiton Lapsen yksityisyyden suoja digitaalisessa mediassa -julkaisuun. Viesti on, että vanhemmat siis ottakoot itse selvää ja tutustukoot haluamiinsa aiheisiin.

Hieman yllättäen eräästä sivupalkista löytyy kuitenkin linkki, joka ohjaa lukijan pdf-tiedostoon, otsikolla Kunnolla somessa! Opas vanhemmille. Otsikointi vaikuttaa lupaavalta, joko nyt löytyy materiaalia, jossa vanhempiakin ohjeistetaan sosiaalisen median käytössä. Julkaisu on vuodelta 2015 ja sen on toteuttanut Laurean ammattikorkeakoulun BSpirit -opiskelijaryhmä yhteistyössä Suomen Vanhempainliitto Ry:n kanssa. Pian huomaa kuitenkin hätköineeni; otsikko sisältää myös lauseen Nuoret ja media. Ja oppaan tarkoituksena on

jälleen tuo ”vanha tuttu” eli vanhemmille kerrotaan aluksi mikä sosiaalinen media ylipäänsä on, millaisia palveluita nuoret mielellään käyttävät, sekä se millaisia hyviä ja huonoja puolia niihin liittyy. Lueteltujen palveluntarjoajien lista on kattava ja kaikki selitetään seikkaperäisesti, eli nuoret opiskelijat ovat laatineet oppaasta tiiviin ja informatiivisen paketin.

Vanhemmille muistutetaan että nuoret ovat sosiaalisessa mediassa yhä enenevässä määrin ja kommunikointi tapahtuu pääosin sen välityksellä. Tekstissä tehdään selväksi, ettei nuorelta kannatakaan kieltää sosiaalisen median käyttöä, sillä nuori voi tuntea olonsa ulkopuoliseksi mikäli hän ei pääse osallistumaan yhteydenpitoon. Nuorten keskuudessa suosituimmat sosiaalisen median palvelut -otsakkeen alta löytyy heti ensimmäisenä kappaleena ”Facebook eli FB”. Facebook, joka nimetään yhdeksi maailman suosituimmaksi sosiaalisen median sovellukseksi ja kerrotaan lyhyesti sen toimintaperiaatteista. Yksityisasetuksista mainitaan, että niitä määrittelemällä käyttäjä voi itse valita kuinka paljon haluaa itsestään paljastaa ja kuinka suurelle joukolle nämä tiedot jaetaan. Mielenkiintoisena toteamuksena tekstin loppuun on lisätty lause: ”Tällä hetkellä Facebookin suosio nuorten keskuudessa laskee, mikä johtuu osittain siitä, että nykyään myös suurella osalla vanhemmista on Facebook-profiili.” Miinuspuoliksi Facebookille listauksesta käy ilmi markkinointi ja yksityisyysongelmat. Markkinointia ei kuitenkaan selitetä itse tekstissä mitenkään.

Instagramin miinuspuolena nähdään se, että ”lapset ja nuoret julkaisevat profiilissa usein koko nimensä ja julkisen profiilin kautta kuka vain voi nähdä julkaistut kuvat.” Lisäksi sovelluksen ikäraja on ”vain 13 vuotta”. Snapchatin miinuksena varoitellaan sitä, että vaikka kuvat näkyvät vain hetken, joku voi silti napata kuvakaappauksella otoksen ja jakaa sitä eteenpäin. Muiden palvelujen esittelyssä ei juurikaan käydä yksityisyyden suojaan liittyviin aiheisiin käsiksi, ohjeet keskittyvät lopulta aika pintapuolisesti erilaisiin ominaisuuksiin joita palveluissa on tarjolla, sekä ikäraja-asioihin.

Loppuun on koottu vielä Vinkkejä vanhemmille -osio, jossa vanhempia muistutetaan, että lapset aloittavat sosiaalisen median käytön yhä nuorempina,

joten heille tulisi ehdottomasti kertoa miten sosiaalista mediaa kannattaa käyttää ja millaisia tietoja tai sisältöjä kannattaa itsestään jakaa. Esimerkkinä mainitaan että kotiosoitteen, puhelinnumeron tai sukunimen jakaminen ei ole suositeltavaa.

7.4 Vastuu on meidän

Vastuu on meidän -opasvihko on Lions-klubin oma julkaisu, joka on toteutettu osana Lions Quest - elämisen taitoja -ohjelmaa, ja sitä on jaettu viime syksystä (2015) alkaen Lions-klubilaisten toimesta peruskoululaisten 3-luokkalaisille eli 9–10-vuotiaille sekä heidän perheilleen. Internet-sivulla kerrotaan, että tarkoitus on auttaa perheitä kohtaamaan erilaisten digitaalisten laitteiden ja internetin käyttöön liittyviä haasteita ja huomioon otettavia seikkoja, joita on oppaan avulla tarkoitus käydä yhdessä läpi perheen kesken ja kehittää niin lapsen kuin koko perheen medialukutaitoa. Opas on ollut myös osana tämän vuoden (2016) kansallista Mediataitoviikkoa ja opettajille materiaali on saatavissa koulujen lukukaudella 2015-2016. Opasvihkoa voi tarkastella tilaamisen lisäksi myös näköisversiona Lions-Klubin internetsivulta. Tekstit oppaaseen on kirjoittanut Thorleif Johansson, Jukka Isotalo ja Petteri Järvinen.

Esipuheessaan Suomen Lions-liitto Ry:n nuorisajohtaja Jukka Isotalo kehottaa koko perhettä tutustumaan oppaan materiaaleihin, etsimään yhdessä tietoa siinä esitettyihin kysymyksiin ja vastauksia löytämällä koko perheen medialukutaito kehittyä ja johtaa samalla turvalliseen netin käyttöön. Tällä suoraviivaisella lupauksella on siis viime ja tänä vuonna tavoitettu arviolta 60 000 oppilasta, jotka ovat aloittaneet peruskoulun kolmannen luokan sekä heidän vanhempiaan. Eli oppaan avainsanana on turvallisuus ja näkemys on, että netin hienouksista voi nauttia vasta kun siellä liikkuu turvallisesti: ”lasta ei saa jättää yksin kuljeskelemaan netin polkuja”. (2015, 1.)

Oppaan kappaleessa Keskustele netin käytöstä lapsesi kanssa puhutaan

ajankäytöstä ja internetin käytön rajoittamisesta. Teksti rohkaisee vanhempaa käyttämään riitelyn ja aiheesta jankuttamisen sijaan keskustelevaa otetta ja selvittämään yhdessä lapsen kanssa, kuinka paljon aikaa on tietokoneella järkevä käyttää. Seuraavassa lauseessa muistutetaan, että kyse on myös ajankäytön valinnasta ja näitä valintoja aikuinenkin joutuu tekemään ”niin netin käytössä kuin elämässä yleensäkin”. (2015, 2.)

Lapsesi kännykkä on hänelle tärkeä tie nettiin -kappaleessa, vanhempia pyydetään keskustelemaan lapsen kanssa kännykän käyttötavoista ja muistutetaan, että kameran tulo puhelimeen on tuonut samalla esiin ikävän ja ahdistusta luovan ongelman, kiusaamisen. Eli luvatta puhelimella kuvattu materiaali leviää helposti nettiin kiusaamistarkoituksessa. Tekstissä kehoitetaan vanhempaa tiedustelemaan lapselta sitä, miltä hänestä itsestään tuntuisi mikäli joku laittaisi ”ilkeitä” kuvia lapsesta sosiaalisen median palveluun ja todetaan että kyllä lapsi sitten ymmärtää mistä on kyse. (2015, 3.)

Seuraavaksi keskitytään jälleen suosituimpiin sosiaalisen median palveluntarjoajiin ja niiden määrittämiin ikärajiin. YouTubea käsittelevällä sivulla kerrotaan ettei palvelussa hyväksytä materiaalia joka sisältää hyökkäävää käytöstä tai uhkailua, eikä myöskään toisten käyttäjien yksityisyyden loukkaamista tai heidän henkilökohtaisien tietojensa paljastamista. (2015, 6.)

Facebookin esittelyssä kerrotaan että aktiivisten Facebookin käyttäjien lukumääräksi Suomessa on arvioitu 1,7 miljoonaa ja että sen ikäraja on 13 vuotta, mutta ”yli puolet 10-12 -vuotiaista on kuitenkin jo käynyt siellä”. Vanhempaa opastetaan, että lapsen kanssa kannattaa käydä huolellisesti lävitse Facebookin yksityisasetukset. Seuraavaksi todetaan tietoturvan paranevan kun oman profiilin näkyvyyttä rajoitetaan ja näin piiloudutaan tuntemattomilta ihmisiltä. Lisäksi varoitetaan ettei pidä kertoa itsestään tai perheestään liian yksityiskohtaisia tietoja, ja esimerkiksi syntymäaikoja, sisaruksia tai kouluja ei tule laittaa näkyviin lainkaan. Yksityisyyden suojaan viitataan kohdassa, joka kertoo ettei lasta pitäisi päästää ollenkaan

Facebookiin, mikäli häneen ei voi luottaa. Tämänkaltaisen luottamuspuolan ilmetessä, ratkaisu ei suinkaan ole tekstin mukaan lapsen viestien lukeminen vaan, ”niiden suhteen lapsella on täysi oikeus yksityisyyden suojaan.” Seuraavaksi muistutetaan etteivät lapset, tai sen kummemmin aikuisetkaan, ymmärrä että vaikka itse poistaisit materiaalia profiilistasi Facebookista, tiedot eivät välttämättä poistu sieltä kokonaan koskaan. Vanhempien kannattaa itsekkin miettiä, mitä he kertovat lapsistaan Facebookissa sillä, ”jotkut pikkulasten hauskat kimmellukset kuvineen saattavat myöhemmin tuntua lapsista noloilta ja kiusallisilta.” Loppuun kiteytetään, että ”Lapset päättäkööt myöhemmin itse omasta netti-identiteetistään.” (2015, 7.)

Keskustelu on parasta käytön valvontaa todetaan otsikossa, jonka jutussa käsitellään erilaisia saatavissa olevia tietokoneeseen asennettavia teknisiä internetin käyttöön liittyviä estopaketteja ja sitä kuinka niitäkin on taitavan nuoren näppärä ohittaa. Ratkaisuksi esitetään, että tietokone tulisi sijoittaa samaan huoneeseen jossa vanhemmatkin ovat tai sitten sellaiseen paikkaan lapsen tai nuoren huoneessa, jossa näyttörüutu on näkyvässä heti huoneeseen käytäessä. Tässä kohdassa kuitenkin muistutetaan että lapsellakin on aina oikeus yksityisyyteen, eikä sitä saa loukata. ”Valvonnassa on turvattava myös lapsen yksityisyys!”, oppaassa julistetaan. (2015, 10.)

Seksuaalista häirintää ja lapsen hyväksikäyttöä käsittelevässä kappaleessa, kerrotaan että kuvamateriaali jota lapsi saattaa itsestään julkaista tiedostamatta muiden internetin käyttäjien kaikenkirjavia tarkoituksia, voi joutua esimerkiksi lapsipornoverkostoihin tai päätyä osalliseksi median ”jatkuvasti uutisoimiin” lasten hyväksikäyttötapauksiin. Tekstissä oletetaan että lapsesta tai nuoresta voi tuntua jännittävältä keskustella seksuaalisuuteen liittyvistä aiheista netissä anonyymisti mutta vanhemman on syytä tarkkailla tilannetta ja luoda avoin keskusteluympäristö, joka suojaa lasta parhaiten ja antaa mahdollisuuden kertoa oudoista tai noloista asioista, joita nuori on netissä kohdannut. (2015, 12.)

Nettikiusaaminen on saanut myös oman palstansa. Internetissä kiusaamisen

katsotaan liittyvän kuviin ja esimerkiksi nolot kuvanmuokkaukset, liika alastomuus tai päihtymisestä johtuvat tilanteet päätyvät usein aiheiksi tämänkaltaiseen kuvamateriaaliin. Nolot kuvat voidaan myös täydentää häpäisevin tekstein tai juoruin, joten leviämisen seuraukset voivat tulla yllätyksenä kaikille osapuolille, sillä nettikiusaaminen nähdään tapahtuvan usein hetken mielijohteesta.

Internet nähdään armottomana paikkana, jossa julkaistun materiaalin leviämistä ei voida mitenkään estää, eikä palvelun tarjoajillakaan ole tähän reaaliaikaista mahdollisuutta. Tekstissä todetaan, että mikäli lapsen henkinen hyvinvointi huononee äkillisesti, vanhempien on syytä tutkia asiaa ja tarjota lapselle tai nuorelle ymmärtävää keskusteluapua. (2015,13.)

Kaikki tähänastiset keskustelunavaukset on merkitty opasvihkossa Vanhemmille ja seuraavaksi ylätunnisteena käytetään termiä Yhdessä. Tästä osiosta löytyy Netikettiä noudattamalla kaikilla on mukavaa -kappale, jonka tekstissä todetaan, että näitä ohjeita noudattamalla kenellekään ei tule pahaa mieltä Internetissä. Yksityisyyttä kehoitetaan suojaamaan ja muistutetaan että jokaisella on oikeus yksityisyyteen. Tekstissä pyydetään kyseenalaistamaan se, millaisia kuvia tai tietoja netissä itsestään jakaa tai olemaan julkaisematta toisista tekstejä, kuvia tai videoita, jotka voivat loukata muita. Lisäksi humorististen materiaalien julkaisemisen kohdalla pyydetään miettimään sitä vaihtoehtoa, etteivät ne tunnukaan muiden mielestä yhtä hauskoilta, vaan saattavat aiheuttaa silkkää mielipahaa. (2015, 14-15.)

Otsikolla Jokaiselle käyttäjälle oma tili kappaleessa pureudutaan vielä kerran lapsen yksityisyyden suojaan liittyviin kysymyksiin. Aluksi käydään läpi teknisiä asioita, eli sitä kuinka tietokoneeseen voidaan asettaa useiden eri käyttäjien tilejä varsinaisen pääkäyttäjän lisäksi. Oppaan mukaan lapsella on hyvä olla oma tilinsä, sillä hänellä on perustuslain suoma oikeus yksityisyyteen. Perustuslaillisia asioita ei sen kummemmin käsitellä vaan tekstissä nähdään vain hyvänä, että lapsi voi teknisesti hallinnoida omia kuviaan, musiikkia tai tekstitiedostoja. Lapsen yksityisyys nähdään asiana, johon vanhemmalla ei ole

oikeutta kajota, esimerkiksi viestejä tarkastellen tai tutustumalla internetin selaushistoriaan. Avointa keskusteluyhteyttä korostetaan jälleen ja ilmapiirin luomista ylipäänsä sellaiseksi että lapselle suodaan mahdollisuus kertoa mieltä painavista tai vaikeista asioista netin käyttöön liittyen. (2015, 20.)

7.5 Hyvä paha media

Suomen Lasten ja nuorten säätiön Nuori.fi verkkosivulta löytyy säätiön tuottama Hyvä paha media – opas kriittiseen medialukutaitoon, joka sisältää pohdintaa, puheenvuoroja ja tehtäviä mediasta. Julkaisu on vuodelta 2009, mutta esimerkiksi monet asiantuntijoiden puheenvuorot ovat edelleen ajankohtaisia vielä tänäkin päivänä. Tekstit on jaoteltu sisällysluettelossa neljään eri pääteemaan: Median mahti, Mediaa 24/7, 15 minuuttia julkisuudessa ja Elämä netissä.

Julkaisun pääkirjoituksessa silloinen Helsingin Sanomien Nyt-liitteen esimies Ville Blåfield kyselee Mikä on sinun mediasiasi ja kertoo itselleen mieluisaksi koetun median löytyvän ”hieman vanhanaikaisesti” printtimedian puolelta (2009, 4) Kuten Blåfieldkin pääkirjoituksensa jälkisanoina toteaa, kansalaiset tarvitsevat medialukutaitoa, joka auttaa suhtautumaan kriittisesti lukemaansa ja näkemäänsä ja ensimmäiseksi käyttöoppaassa keskitytäänkin kriittiseen medialukutaitoon Kupiaisen ja Sintosen Medialukutaidot (2009) kirjasta napsittujen ohjeiden hengessä. Eli siitä vain käyttämilleen mediateksteille kysymyksiä esittämään; miksi tämä on tehty, miten minä tämän ymmärrän ja millaisia arvoja tekstissä esitetään tai jätetään esittämättä ja niin edespäin.

Käyttöoppaan kohdennus, eli keitä varten tämä on laadittu, ei ole ainakaan mitenkään tarkkaan määritelty aluksi, ja esimerkiksi pääkirjoituksessa puhutaan kohdennuksesta vielä varsin neutraaliin sävyyn. Mutta kriittiseen medialukutaitoon päästäessä koulukonteksti ilmaantuu väistämättä mukaan. Eli jälleen ollaan käyttöoppaassa, joka on suunnattu lasten ja nuorten vanhemmille

tai kasvattajille, mutta ei kuitenkaan niin, että vanhemmat saisivat itse omaan mediankäyttöönensä kohdennetusti oppia tai kasvatusta.

Kahlaan läpi koko oppaan. Mikä on sen sanoma lapsen yksityisyydestä digitaalisessa mediassa? Vain yhdessä puheenvuorossa aihetta sivutaan, eli Median mahti -osiossa, jossa Ilkka-lehden päätoimittaja Matti Kalliokoski käsittelee omassa Median rooli, valta ja vastuu -puheenvuorossaan yksityisyyden näkökulmaa toimittajan roolissa. Kalliomäki määrittelee sananvapautta, ja sitä kuinka se tulee ottaa huomioon esityisesti haastateltaessa lapsia, tai ylipäänsä alle 18-vuotiaita, joita sananvapaus myös koskettaa. Mutta lapsi voi tulla kertoneeksi herkästi liikaa yksityisyytensä kannalta arkoja asioita, joten vastuunsa tuntevan toimittajan, joka tuntee myös tekojensa seuraukset, onkin syytä kysyä vanhemmilta lupa jutun julkaisemiseen. Kalliokoski siis näkee, että ”työkseen julkisuuden kanssa työskentelevillä tiedonvälittäjillä on joitakin erityisiä oikeuksia ja paljon erityisiä velvollisuuksia, koska heidän oletetaan pystyvän paremmin arvioimaan omien tekojensa seuraukset.” Kalliokoski myös näkee yksityisyyden suojan olevan vaikeasti määriteltävissä, mikäli sitä tarkastellaan sananvapauden toteutumisen näkökulmasta käsin. Hän määrittelee kuitenkin pääsääntönä sananvapauden painavan enemmän tilanteissa, joissa on kyse yleisen edun kannalta tärkeistä asioista tai mikäli kohde käyttää merkittävää valtaa yhteiskunnassa. Journalistina ja Ilkka-lehden päätoimittajana Kalliokoski pitää tiukkaa linjaa siitä, että päätoimittaja on vastuussa aina kaikesta materiaalista, joka lehdessä julkaistaan, riippumatta siitä onko hän itse kirjoittanut kaikkia juttuja vai ei.

Mediakasvatuksen Kalliomäki näkee jokaisen kansalaisen tärkeänä taitona, jonka tehtävä ei suinkaan ole nuoren suojeleminen medialta, vaan opettaminen sen taitavaan ja vastuulliseen käyttöön. (2009, 6-7.) Loppuosa Hyvä paha media -käyttöoppaasta ei sisällä edes viittauksia lapsen yksityisyyden suojaan, eikä missään tekstissä mainita sanallakaan vanhempien osuuden tai toimijuuden suhdetta oman lapsen tietojen tai kuvien julkaisuun digitaalisessa mediassa.

7.6 Noin kymmenen askelta

Valtakunnallinen mediakasvatuksen järjestö Metkan toiminnan keskiössä ovat lapset, kasvatustyötä tekevät aikuiset sekä vanhemmat. Internet-sivulla Mediametka.fi luonnehditaan Metkaa käytännönläheiseksi ja kentälle jalkautuneeksi järjestöksi, joka organisoii työpajoja, koulutuksia, seminaareja sekä jakaa tietoa mediakasvatuksesta. Materiaalit-osiosta löytyy useita eri Mediametkaa!-julkaisuja, joista tähän tutkimukseen valikoin Noin kymmenen askelta mediavanhemmuuteen – vanhemmat lapsen saattajina medioiden maailmoissa -kirjan. Julkaisu on vuodelta 2006 ja se on ollut osana Opetusministeriön Mediamuffinssi-hanketta.

Teoksen esipuheessa määritellään, että materiaali on suunnattu alle 8-vuotiaiden lasten mediakasvatukseen mutta sitä voi soveltaa muillekin ikäryhmille, ja tämän lisäksi askeleita seuraamalla ”kasvattaja voi myös lisätä omaa mediakasvatustietouttaan”. Mediakasvattamisessa vanhemman rooli nähdään siis tärkeänä.

Esipuheessa muistutetaan että lapset ovat näppäriä omaksumaan uutta ja käyttämään mediaa, mutta he tarvitsevat kuitenkin vanhemman ohjausta ja huolenpitoa toimiessaan median parissa. Vanhemmat nähdään myös esimerkkeinä ja käyttäytymismallien antajina, joten omaa mediakäyttämistäänkin tulee tarkastella kriittisesti. Oma mediatietoisuuttaan pohtimalla vanhempi lisää valveutuneisuuttaan mediaa kohtaan ja hänestä tulee tietoisemmin toimiva lapsen mediakasvattaja. Tekstissä suositellaan nauttimaan median iloista ja hyödystä yhdessä koko perheen kesken ja samalla luoden yhteisiä sääntöjä, sopimuksia ja tottumuksia. Tekstissä korostetaan, että mikäli koti tarjoaa lapselle tiedostavan, myönteisen sekä aktiivisen ja valveutuneen median käytön ilmapiirin, tämä lähtöasetelma suojaa lasta median käytön haitallisilta vaikutuksilta ja kannustaa samalla lasta itseäänkin toimimaan samankaltaisten periaatteiden mukaisesti. (2006, 1-2.)

Esimmäisessä askeleessa, Vanhemman mediatietoisuus ja valveutuneisuus

kehotetaan vanhempaa pohtimaan, sitä kuinka oma mediahistoria on kehittynyt ja kuinka se takuulla on aivan erilainen kuin nykypäivän lapsien. Myös nykyistä suhdetta mediaan pyydetään pohtimaan, eli miten se on kehittynyt ja miksi. Vanhempaa myös pyydetään seuraamaan eri medioista tulevaa materiaalia ”jälkikasvun silmin”. Jälleen kerran muistutetaan, että vanhemman oma malli median käytöstä vaikuttaa ja heijastuu lapseen. (2006, 2.)

Toisessa askeleessa käydään läpi Lapsen mediatodellisuus. Tähän vanhemman olisi syytä tarkoin tutustua ja kartoittaa lapsen käyttäytymistä. Mitä medioita lapsi seuraa, kuinka paljon hän käyttää aikaa erilaisten mediavälineiden parissa tai millaisia taitoja hänellä on ylipäänsä ymmärtää kaikkea näkemäänsä ja kuulemaansa median todellisuudessa. (2006, 2.)

Kolmas askel pureutuu Median haittavaikutuksiin. Haittavaikutuksina nähdään pääasiallisesti erityyppiset median sisällöt, joko fiktiivinen materiaali, digitaaliset pelit tai vaikkapa todellisen elämän uutiskuvat, jotka voivat sisältää lapsen ikätasolle sopimatonta materiaalia. Vanhemman tehtäväksi nähdään haitallisen materiaalin vaikutuksien havainnointi ja tietysti lapsen suojeleminen haitalliselta materiaailta. Suojelemiseen haitalliselta materiaailta, vanhemmalle tarjotaan ratkaisuksi median monipuolista käyttöä, jonka katsotaan pienentävän riskejä ja haittavaikutuksia. Lisäksi todetaan, että vanhemman hyvä keskustella lapsen kanssa netin vaaroista sekä siitä kuinka netissä käyttäydytään. Tärkeäksi seikaksi ilmaistaan myös että, ilman vanhempien lupaa lapsi ei saisi julkaista internet-sivulla omaa nimeään, puhelinnumeroaan, osoitetta tai sähköpostiosoitetta, eikä kuvaansa. Lopuksi ohjeistetaan vielä asentamaan tietokoneeseen selainasetuksia tai suojausohjelmia haitallisen materiaalin varalta. (2006, 3.)

Meidän perheen mediasäännöt- askeleessa, kannustetaan vanhempia yhdessä lasten kanssa luomaan omaan kotiin omat mediasäännöt, ajatuksena on, että mikäli kaikki osallistuvat sääntöjen laatimiseen, se sitouttaa paremmin perheen myös noudattamaan sääntöjä. Tekstissä kannustetaan median monipuoliseen ja kohtuulliseen käyttöön ja samaan hengenvetoon todetaan että vanhemmilla on

suurin vastuu lastensa median käytön valvomisessa. Vanhemman täytyy siis olla valmis rohkeasti myös rajoittamaan ja asettamaan sääntöjä ja ohjaamaan lasta. Lisäksi medialaitteita kehoitetaan sijoittamaan yhteisiin tiloihin, jotta valvonta toteutuu paremmin tai vanhempi voi myös olla osallisena lapsen median käytössä. Lopuksi vielä muistutetaan tärkeästä ulkoilun ja leikin olemassa olost lasten arjessa. (2006, 3.)

Seuraavat askeleet 5., 6. ja 7. kehottavat perhettä osallistumaan ja keskustelemaan, tuottamaan mediaa yhdessä ja tekemään yhteistyötä esimerkiksi eri kasvatustahojen kanssa. Yhdessätekemisen katsotaan edistävän niin avointa keskusteluyhteyttä kuin avaavan ymmärrystä erilaisten median tuotteiden taustoista ja tarkoitusperistä. (2006, 4-5.) Kahdeksannella askeleella päästään Vaikuttamaan. Vaikuttaminen tosin tässä yhteydessä nähdään vanhempien kykynä olla yhteydessä median tuottajiin ja vaatimaan sekä tekemään ehdotuksia korkeatasoisesta sisällöstä lastenelokuvaan, peleihin, TV-ohjelmiin sekä Internet-sivuille. (2006, 5.) Kymmenen vuoden takaisesta tilanteesta lienee hyvin kuvaavaa, ettei lapsen yksityisyyden suojasta puhuta koko oppaassa lainkaan.

8 Pohdinta

Aluksi voidaan kai varauksettomasti todeta, että internetistä löytyy vanhemmille paljon ohjeita ja neuvoja lapsen mediakasvatuksen tueksi. Erilaisten lapsiin, nuoriin ja vanhemmuuteen liittyvien tahojen ja järjestöjen internet-sivut suorastaan pursuilevat erilaisia vinkkejä ja linkkejä mediakasvatukseen. Pelkästään mediakasvatusmateriaalien sisältöjä tarkastelemalla ei tietenkään saavuteta sitä tietämystä, minkä avulla näkisimme, missä määrin näitä ohjeiden ja oppaiden tarjoamia neuvoja ja vinkkejä vanhempien keskuudessa hyödynnetään. Varmasti voidaan kuitenkin todeta se, että niin halutessaan vanhempi voi etsiä vaivattomasti internetin välityksellä apua ja tukea lapsen ja nuoren mediakasvatustehtävässä.

Mutta kaikissa tutkimissani oppaissa, ohjeissa tai mediakasvatukseen liittyvillä internet-sivustoilla eletään maailmassa, jossa mediakasvatuksellisen näkemyksen mukaan lapset ja nuoret tarvitsevat kipeimmin mediakasvatusta selvittääkseen nykypäivän digitaalisesti virittäytyneessä yhteiskunnassa. Tämä kohdennus, joka on varsin yleinen ja tietysti myös omalta osaltaan tärkeä, on ollut jo pitkään vallitsevana näkemyksenä mediakasvatuksessa. Monimuotoinen mediakasvatus -julkaisun esipuheessa Leo Pekkala nostaa esiin näkemyksen, jonka mukaan mediakasvatuksella ei kuitenkaan pitäisi olla ala- eikä yläikärajaa, vaan sen tulisi kuulua kaikille. Hän jatkaa, että mediakasvatuksen yksi keskeisimmistä kehittämishaasteista on, että kaikki kohderyhmät tulisivat tunnustetuiksi. (Pekkala ym. 2016, 13.) Samasta julkaisusta löytyvässä artikkelissaan Rasi, Vuojärvi ja Hyvönen kertovat näkemyksestään, jonka mukaan mediakasvatuksen kohderyhmänä ikääntyneet ja aikuiset ovat saaneet varsin niukan huomion mediakasvatuksen tutkimuksessa ja tutkimuskirjallisuudessa. Kirjoittajat näkevät, että kuitenkin nyt viime vuosina on havahduttu siihen, että mediakasvatusta tulisi kohdentaa myös aikuisten ja ikääntyneiden mediataitojen huomioon ottamiseen. Nämä mediataidot, jotka ovat teoreettisia lähtökohtia, ja ymmärrettävissä paljon laajempina kuin usein

tutkimuksen keskiöön otetut tieto- ja viestintätekniiikan käytön taidot, kirjoittajat näkevät saaneen aikuisten ja ikääntyneiden osalta vain vähäistä tutkimusta osakseen. (Rasi, Vuojärvi & Hyvönen 2016, 200.)

Tutkimissani mediakasvatusmateriaaleissa vanhemman rooli korostuu kuitenkin ennen kaikkea säätelevän mediakasvatuksen näkökulmasta käsin. Oppaiden ja ohjeiden mukaan medially nähdään olevan vaikutusta lapsen ja nuoren elämään, ja vanhemman rooli on toimia tuon suhteen ensisijaisena säätelijänä. Vanhemman rooli siis korostuu median käytön säätelyn ja erilaisten rajoitusten laatijana. Kasvatusvastuun mukaisesti vanhemmat asettavat rajoja ja huolehtivat, että lapsi noudattaa sääntöjä. Ja lapsen roolina nähdään mukautua annettuihin rajoittaviin olosuhteisiin, koska näin luodaan turvallinen internetin käytön ilmapiiri. Erilaisten sosiaalisen median palveluntarjojien käyttäjilleen määrittelemät ikäraajat tuodaan esiin toistuvasti ja ajatus on, että vanhempien on syytä tutustua niihin huolellisesti. Toisaalta oppaissa nähdään lasten ja nuorten ilmiömäinen kyky omaksua uutta teknologiaa ja digitaalisia sisältöjä yhä nuorempina ja nuorempina, joten käytännössä ikärajoista kiinnipitäminen lienee vanhemmille täysin mahdoton tehtävä.

Vallalla olevan näkemyksen mukaan lapset ja nuoret toimivat aktiivisesti internetissä omaksuen nopeasti sen tarjoamat uusimmat digitaalisen median palvelut, mutta eivät vielä välttämättä ymmärrä tai he eivät ole ehtineet omaksua palveluissa vallitsevia osin epävakaitakin olosuhteita, jotka liittyvät esimerkiksi yksityisyyden suojaan. Vanhemman ja lapsen välinen yhteinen aika nähdään arvokkaana, jota digitaaliseen mediaan uppoutuminen voi häiritä. Mutta toisaalta tuon ajan voi myös käyttää yhdessä digitaaliseen mediaan tutustumalla, jolloin vanhempi ymmärtää paremmin lapsen tai nuoren käyttäytymismalleja sekä hänen käyttämiään sosiaalisen median palveluja. Oppaissa korostetaan, ja näen, että juuri säätelevän mediakasvatuksen ajatusten mukaisesti, kuinka vanhemman tulee ottaa selvää ja näin lisätä tietoisuuttaan lasten ja nuorten käyttämistä mediasisällöistä sekä niiden erityisistä ominaisuuksista ja siten suojella nuorta ja lasta median arvaamattomiltakin vaikutuksilta. Osa oppaista tosin lähtee liikkeelle siitä,

etteivät vanhemmat välttämättä edes tiedä millaisia erityyppisiä digitaalisen median palveluja lapset ja nuoret käyttävät, joten näiltä osin vanhempien nähdään olevan vielä varsin alussa digitaaliseen mediaan tutustumisen taipaleellaan. Tämän vastakkaisuuden näen liittyvän Kupiaisen mainitsemaan säätelevän mediakasvatuksen ja mediataitoihin liitetyn mediakompetenssin erilaisiin orientaatioihin.

Tutkimissani materiaaleissa korostetaan, että vanhemman ensisijainen rooli on toimia lapsen ja nuoren tärkeimpänä mediakasvattajana. Mielestäni, ajatukseen mediakasvattajuudesta, sisältyy jo itsessään laaja mediataitojen osaaminen, joka varmasti kokeneimmallekin mediakasvattajakonkarille on jatkuvan muutoksen alainen kokonaisuus. Vanhemmille muistutetaan joka välissä, että oppiakseen vastuulliseksi median käyttäjäksi lapsen tulee omaksua vanhemmalta vastuullisen toimijan esimerkki ja sopivia käyttäytymismalleja. Esimerkkinä toimiminen kuitenkin näyttää perustuvan olettamukselle, että vanhempi itse tietää miten toimia vastuullisesti ja ymmärtää esimerkiksi alati muuttuvien erilaisten sosiaalisen median palvelun tarjoajien yksityisasetuksista kaiken olennaisen informaation, siirtääkseen osaamisensa täten näppärästi osaksi jälkipolvien tietoisuutta. Eli vanhemman mediataidoksi nähdään kyky arvioida ja analysoida vastaanottamaansa tietoa sekä tämän lisäksi, toimia tärkeässä kasvatustehtävässä ja vaikuttaa kasvatettavan lapsen tai nuoren omaan käyttäytymiseen sosiaalisessa mediassa.

Lapsen yksityisyyden suojasta ei tutkimassani mediakasvatusmateriaalissa ole juurikaan mainintoja. Vanhemmalle kerrotaan kyllä että, ilman vanhempien lupaa lapsi ei saisi julkaista internet-sivulla omaa nimeään, sukunimeään, sisarusten nimiä, liian yksityisluontoisia tietoja itsestään, tai perheestään, puhelinnumeroaan, osoitetta tai sähköpostiosoitetta, ei kuvaansa tai edes syntymäaikaa. Listaa katsellessa hengästyttää, eikä päällimmäisenä ole suinkaan tunnetta siitä, että vanhemmilta itseltään jäisivät nämä seikat kertomatta sosiaalisessa mediassa. Pikemminkin näkisin, että mediataito joka määrittelee kykyä käyttää viestintää ja viestintävälineitä itse-ilmaisuun, toteutuu vanhempien kohdalla varsin seikkaperäisesti tämän listan osalta.

Itse näen merkittävänä puutteena sen, ettei vanhempaa ohjeisteta lainkaan ottamaan huomioon lapsen yksityisyyden suojaan liittyviä aiheita, osana laajaa ohje ja -neuvokirjoa. Hajanaisia mainintoja toki löytyy, mutta ne jäävät pintapuolisiksi tai keskittyvät tietoteknisiin seikkoihin. Vain yksi opas (Vastuu on meidän, 2015) mainitsee, että ”Lapset päättäkööt myöhemmin itse omasta netti-identiteetistään.” Tämän kaltainen maininta on mielestäni kuitenkin valitettavan vähäinen, eikä tarjoa vanhemmalle lainkaan tukea tai edes riittävää näkökulmaa tärkeään aiheeseen.

Kuvien julkaisua käsitellään siitä näkökulmasta, että lapsen tai nuoren kaveri julkaisee kuvan ja jälleen vanhemman tulee kertoa lapselle tai nuorelle kuinka nolosta tai loukkaavasta kuvasta voi tehdä ilmoituksen palvelun tarjojan ylläpidolle. Mutta millaisia ovat ne tulevaisuuden tilanteet, joissa vanhemman itsensä julkaisema kuva omasta lapsestaan pääsee osaksi tämänkaltaista keskustelua, sitä mediakasvatusmateriaalissa ei oteta lainkaan huomioon.

Oppaissa tuntuu toistuvan ajatus, jonka mukaan vanhempi itse toimii aina vastuullisesti käyttäessään digitaalista mediaa, vaikka samaan aikaan nähdään ettei vanhempi ymmärrä kaikkia esimerkiksi sosiaalisen median palveluntarjoajien intressejä. Vanhemman tulee kuitenkin ottaa asioista selvää, sillä lapsi tai nuori käyttää itse aktiivisesti ja monipuolisesti digitaalista mediaa, vaikka hänen ei katsotakaan ymmärtävän siitä kaikkea.

Toisaalta oppaiden maailmassa annetaan ymmärtää ettei vanhemman tarvitse olla mikään ”mediataituri tai tietokonevelho”, eikä hänen tarvitse tietää mitään etukäteen vaan häntä kannustetaan tutkimaan, pohdiskelemaan ja ottamaan selvää. Vanhemmille viestitään, että sinusta voi tuntua ettet tajua lapsen ja nuoren mediamaailmaa mutta se ei haittaa, sillä näiden kasvatusneuvojen avulla sinäkin osaat.

9 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Olen jo omien lasteni syntymästä lähtien ollut sitä mieltä, etten missään nimessä halua laittaa lasteni kuvia tai tarkkoja tietoja heistä nettiin. Käytän toki digitaalista mediaa itse, mutta kuulun niihin vanhempiin, jotka eivät käytä lainkaan sosiaalista mediaa itse. Silti muutamia lapsieni kuvia löytyy internetistä tälläkin hetkellä. Nämä kuvat on kuitenkin julkaistu sellaisessa yhteydessä, ettei lapsieni taustatietoja, nimiä tai asuinpaikkaa ole merkitty kuvan yhteyteen, eikä sitä voi päätellä välttämättä mistään. Tai näin ainakin haluan ajatella asian olevan. Ymmärrän tietysti, että joku voi tunnistaa lapseni kuvista ja tehdä omat päätelmänsä sen perusteella, mutta olen ottanut tietoisesti sen riskin. Silti tämän tutkimukseni kirkaassa valossa tarkastellen, kuulun niihin vanhempiin, jotka ovat julkaisseet digitaalisessa mediassa kuvia vauvoista ja pikkulapsista. Vaikka olen pohtinut tarkkaan jokaisen lapsistani otetun kuvan julkaisulupaa, esimerkiksi sen aihepiirin näkökulmasta, se ei silti poista sitä tosiseikkaa, että olen päättänyt julkaisevani kuvan itse, eivätkä lapseni ole olleet vaikuttamassa näihin päätöksiin omilla mielipiteillään. Lapseni eivät siis ole itse saaneet päättää yksinkertaisesti siitä syystä, etteivät he ole vauvoina näin osanneet tehdä. Tunnistan ja tunnustan siis syyllistyneeni osin digitaalisten jälkien luomiseen omalle jälkikasvulleni, vaikka en olekaan tehnyt sitä aktiivisesti sosiaalisessa mediassa.

Tämän tutkimuksen pohjalta voidaan silti katsoa, että lapsistani on muodostunut internetiin digitaalinen painauma, vaikkakin hyvin hento, joka tietysti myös luo heistä digitaalisen vaikutelman. Tämä lähtökohta on ollut mielessäni läpi koko tutkimuksen tekoprosessin ja osaltaan näen sen myös vaikuttaneen tutkimukselliseen katseeseen, jonka perusteella olen valinnut aineiston tätä tutkimusta varten. Valitsemani aineisto on varsin suppea, mutta se antaa jo sellaisenaan mielestäni tarpeeksi kattavan kuvan vanhemmille ja isovanhemmille suunnatun mediakasvatuksen nykytilasta. Osaltaan näen että digitaalisten jälkien muodostumisessa on kyse myös mediaekologiasta, josta Kupiainen ja Sintonen kirjoittavat. Samaan tapaan kuin nyt 2000-luvulla

puhutaan ympäristön ”ekologisesta” kestävyydestä ja siitä kuinka jokainen meistä voi valinnoillaan vaikuttaa ympäristön tilaan, voidaan mediakasvatuksessa tähdätä mediaekologiaan. Kyse on siis siitä millaisia ekologisia jalanjälkiä mediaympäristöön jätetään, eli tämä näkökulma sisältää ajatuksen joka tähtää myös ensisijaisesti eettisyyteen ja ”katsoo hyvän elämän horisonttiin”. (Kupiainen & Sintonen, 2009, 89.)

10 Jälkisanat

Millainen on tulevaisuuden maailma, jossa suurin osa ihmisistä on muodostanut digitaaliseen mediaan jälkiä jo pieninä lapsina tai jopa syntymättöminä. Elämmekö silloin aivan tavallista arkipäivää, jossa yksityisyyden kannalta tarkasteltuna vaikutukset eivät ole sen kummempia. Vai näyttäytykö tulevaisuuden maailma jo nyt paikkana, jossa yksityisyydestä muodostuu haluttua kauppatavaraa. Digitaalisen painauman seurauksena muodostuva digitaalisen vaikutelman käsite asettaa tutkimukselleni kysymyksen, johon ei pysty yksiselitteisesti antamaan vastausta: kuka pystyy hallitsemaan tulevaisuudessa niitä digitaalisia vaikutelmia, joita tämän päivän vanhemmat muodostavat lapsilleen tällä hetkellä internetiin. Yksi pelottavimmista vastausvaihtoehdoista lienee se, ettei kukaan pysty hallitsemaan näitä vaikutelmia mutta, emme voi myöskään tietää onko tulevaisuuden maailmassa tämänkaltainen kysymyksenasettelu edes oleellinen. Toisaalta ymmärrän vanhempia, jotka julkaisevat kuvia lapsistaan digitaalisessa mediassa. Se on tehty vaivattomaksi ja helpoksi ja fyysiset välimatkat menettävät merkityksensä kun isovanhemmat tai muun lähipiiriin kuuluvien on kätevä päästä seuraamaan lapsen kasvua ja kehitystä. Vanhemmille jää myös mukavia muistoja ajoista, joita ei ehkä tulisi muuten tallennettua. En pidä lasten tietojen ja kuvien julkaisemista vanhempien toimesta maailman pahimpana asiana omaa lastaan kohtaan (koska tiedän että lapset joutuvat kohtaamaan pahempiakin) mutta halusin silti tällä puheenvuorollani luoda näkökulmia siihen, ettei asia ole aivan mutkaton. Uskallan tutkimusteni valossa päättäväisesti todeta että yksilötasolla lapsen yksityisyyden huomioon ottamisella on kuitenkin merkitystä.

Toivoisin, että tämä tutkimus innoittaisi toisiin tutkimuksiin, joissa tutkittaisiin sitä, miksi haluamme tehdä kulttuurissamme perheen yksityisyyden piiriin kuuluvat asiat näkyviksi ja haluaisin myös mieluusti nähdä tutkimuksen, jossa tutkittaisiin vanhempien omia näkemyksiä siitä, millaisia vaikutuksia he näkevät lapsen kuvien ja tietojen julkaisulla olevan lapsen omaa tulevaisuutta ajatellen.

Ehdotukseni on, että virallisella mediakasvatuksellisella tasolla asiaan kiinnitettäisiin tarkemmin huomiota. Vanhemmille ja muille toimijoille, kuten isovanhemmille tulisi saada tietoa ja koulutusta. On epäoikeudenmukaista pieniä lapsia, vauvoja ja syntymättömiä kohtaan, mikäli heidän vanhempansa toimivat digitaalisessa mediassa ymmärtämättömyyttään ja vaikuttavat hediän tulevaisuuteensa tavalla, jonka seurauksia tai laajuutta on vaikea ennustaa. Oli todella hämmentävää lukea virallisten tahojen mediakasvatusohjeita, jotka sivuuttivat vanhempien mediakasvatuksen suorastaan totaalisesti.

Itse näkisin parhaana vaihtoehtona ennalta ehkäisevän mediakasvatus-toiminnan aloittamisen mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, eli jo neuvolassa odottaville vanhemmille tarjottaisiin tietoa tai pidettäisiin vaikkapa pienimuotoinen opastus, lapsen yksityisyyden suojaan digitaalisessa mediassa liittyvistä asioista. Mikäli vanhemmat saataisiin mediakasvatuksen avulla kyseenalaistamaan oman digitaalisen median käytön vaikuttavuus suhteessa omiin lapsiin, kulkisimme kohti tulevaisuutta, jossa omat lapsemme saisivat määritellä itse digitaaliset jälkensä internetissä.

Lähteet

Bechmann, A. & Lomborg, S. (ed.). The Ubiquitous Internet. GBR: Routledge. November, 2014.

Luettavissa osoitteessa:

<http://site.ebrary.com.ezproxy.ulapland.fi/lib/ulapland/reader.action?docID=10986221> (luettu kevät 2016)

Brake, David. E. Sharing Our Lives Online : Risks and Exposure in Social Media. Basingstoke, GBR: Palgrave Macmillan, 2014.

Buckingham, D. After the Death of Childhood. Growing up at the Age of Electronic Media. Cambridge: Polity Press, 2000.

Buckingham, D. Media Education: Literacy, Learning and Contemporary Culture. Cambridge : Polity, 2003.

Curran, J. & Fenton, N. & Freedman, D. Misunderstanding The Internet. Routledge, 2012.

Hakkarainen, P., Hyvönen, P., Luksua, T. & Leinonen, O. Ikääntyneet mukaan mediakasvatukseen. Aikuiskasvatus 29 (1): 44–51. 2009.

Hall, S. Identiteetti. Tampere: Vastapaino, 1999.

Herkman, J. Kriittinen mediakasvatus. Osuuskunta Vastapaino. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy, 2007.

Jarvis, J. Public Parts: How Sharing in the Digital Age Improves the Way We Work and Live. New York: Simon & Schuster, 2011.

Kupiainen, R. Lasten mediasuhteet mediakasvatuksen kysymyksenä. 2009. Teoksessa: Suhteissa Mediaan. Kotilainen, S. (toim.) Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä. 167-184.

Kupiainen, R. Mediakasvatuksen eetos : fenomenologinen tutkimus mediakasvatuksen etiikasta. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino, 2005.

Kupiainen, R. & Sintonen S. Medialukutaidot, Osallisuus, Mediakasvatus. Gaudeamus. Helsinki University Press/ Palmenia. Hakapaino, 2009.

Lapsen itsemääräämisoikeuden käyttäminen. Lapsiasiavaltuutettu. VALVIRA, 25.11.2014. Luettavissa osoitteessa:

https://www.valvira.fi/documents/14444/50159/Lapsen%20itsem%20%C3%A4%C3%A4r%C3%A4%C3%A4misoikeuden%20k%C3%A4ytt%C3%A4minen_Lapsiasiavaltuutettu.pdf (luettu kevät 2016)

Lapsen yksityisyyden suoja digitaalisessa mediassa. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki, 2016. Selvitysraportti ja kyselyn tulokset löydettävissä osoitteessa: <https://www.lskl.fi/teemat/lapsen-oikeudet/lapsen-yksityisyyden-suoja-digitaalisessa-mediassa-seminaarin-materiaalit/> (luettu kevät 2016)

Pekkala, L., Salomaa, S., & Spizak, S. (toim.) Monimuotoinen mediakasvatus. Kansallisen Audiovisuaalisen Instituutin julkaisuja, 1/2016. Luettavissa osoitteessa: http://www.mediataitokoulu.fi/monimuotoinen_mediakasvatus.pdf (luettu kevät 2016)

Rasi, P., Vuojärvi, H. & Hyvönen, P. Aikuisten ja ikääntyneiden mediakasvatus, 2016. Teoksessa: Kansallisen Audiovisuaalisen Instituutin julkaisuja, 1/2016, 198-212. Luettavissa osoitteessa: http://www.mediataitokoulu.fi/monimuotoinen_mediakasvatus.pdf (luettu kevät 2016)

Säntti, R. & Säntti, P. Organisaatio ja sosiaalisen median ajattelutapa: Tiedosta, määrittele ja hyödynnä. Julkaisussa: Silmät auki sosiaaliseen mediaan.

Aaltonen-Ogbeide, T., Saastamoinen, P., Rainio, H & Vartiainen, T. (toim.).

Tulevaisuusvaliokunta Eduskunta, 2011. 16-47. Luettavissa osoitteessa:

https://www.eduskunta.fi/FI/tietoeduskunnasta/julkaisut/Documents/tuvj_3+2011.pdf (luettu kevät 2016)

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi.

Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 2009.

Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö 2015. Tilastokeskus. Tiede, teknologia ja tietoyhteiskunta, 2015. Luettavissa osoitteessa:

https://www.stat.fi/til/sutivi/2015/sutivi_2015_2015-11-26_fi.pdf (luettu kevät 2016)

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus.

Sopimusteksti on luettavissa [FINLEX-tietokannasta](#) (luettu kevät 2016)